

Insekt-Nytt

**Medlemsblad for Norsk
entomologisk forening**

Nr. 1 2010 Årgang 35

Insekt-Nytt • 35 (1) 2010

Insekt-Nytt • 35 (1) 2010

Medlemsblad for Norsk entomologisk forening

Redaktør:

Anders Endrestøl

Redaksjon:

Lars Ove Hansen
Jan Arne Stenløkk
Leif Aarvik
Halvard Hatlen
Hallvard Elven

Nett-ansvarlig:

Eirik Rindal

Adresse:

Insekt-Nytt, v/ Anders Endrestøl,
NINA Oslo,
Gaustadalléen 21,
0349 Oslo
Tlf.: 99 45 09 17
[Besøksadr.: Gaustadalléen 21, 0349 Oslo]

E-mail: insektnytt@gmail.com

Sats, lay-out, paste-up: Redaksjonen

Trykk: Nordberg Aksidenstrykkeri AS, Oslo

Trykkdato: Mars 2010

Opplag: 700

Insekt-Nytt utkommer med 4 nummer årlig.

ISSN 0800-1804 (trykt utg.)
ISSN 1890-9361 (online)

Forsidebildet:

Sinoberbillen *Cucujus cinnaberinus*.

Foto: Jakub Horak.

Se artikkel side 5.

Insekt-Nytt presenterer populærvitenskapelige oversikts- og tema-artikler om insekters (inkl. edderkoppdyr og andre landleddyr) økologi, systematikk, fysiologi, atferd, dyregeografi etc. Likeledes trykkes artslister fra ulike områder og habitater, ekskursjonsrapporter, naturvern-, nytte- og skadedyrstoff, bibliografier, biografier, historikk, «anekdoter», innsamlings- og prepareringsteknikk, utstyrstips, bokanmeldelser m.m. Vi trykker også alle typer stoff som er relatert til Norsk entomologisk forening og dets lokalavdelinger: årsrapporter, regnskap, møte- og ekskursjons-rapporter, debattstoff etc. Opprop og kontaktannonser er gratis for foreningens medlemmer. Språket er norsk (svensk eller dansk) gjerne med et kort engelsk abstract for større artikler. Våre artikler refereres i Zoological record.

Insekt-Nytt vil prøve å finne sin nisje der vi ikke overlapper med vår forenings fagtidsskrift *Norwegian Journal of Entomology*. Originale vitenskapelige undersøkelser, nye arter for ulike faunaregioner og Norge går fortsatt til dette. Derimot tar vi gjerne artikler som omhandler «interessante og sjeldne funn», notater om arters habitatvalg og levevis etc., selv om det nødvendigvis ikke er «nytt».

Annonsepriser:

1/2 side	kr.	1000,-
1/1 side	kr.	1750,-
Bakside (farger)	kr.	2500,-

Ved bestilling av annonser i to nummer etter hverandre kan vi tilby 10 % reduksjon, 25 % i fire påfølgende numre.

Abonnement: Medlemmer av Norsk entomologisk forening får fritt tilsendt *Norwegian Journal of Entomology* og *Insekt-Nytt*. Kontingenten er for 2010 kr. 280,- pr. år (kr. 140,- for junior-medlemmer til og med året de fyller 19 år). For medlemskap bruk skjema på våre nettsider (www.entomologi.no) eller kontakt:

Norsk entomologisk forening,
Postboks 386, 4002 Stavanger.
e-post: jansten@c2i.net

Redaktøren har ordet:

Fullt hus eller 52-plukk-opp?

Handlingsplaner er et relativt nytt forvaltningsverktøy i det norske hus. Siden den første handlingsplanen ble utarbeidet i 2003 (for fjellrev) har det blitt ferdigstilt 12 handlingsplaner for enkeltarter, mens 19 er under utarbeidelse eller på offentlig høring. Og i år deles det ut nye handlingsplaner til en ny bunke arter. Hver av disse er en samling på 10-20000 ord. Er dette bare flere fine ord, eller kan dette sikre oss et fortsatt fullt hus av arter?

Fargerik kortstokk

I stortingsmelding 26 om Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand (2006-07) er en videreføring av arbeidet med handlingsplaner nevnt spesielt som et tiltak for å ta vare på truede arter. De første handlings-

planene var forbeholdt ess og konger. Først ut var typisk nok fjellrev, så fulgte rød skogfrue, elvemusling, damfrosk, stor salamander og åkerrikse på løpende bånd. Men etter hvert har også mer obskure kort kommet på bordet. Blant arter som trønderortormose, narreglye og læstadiusvalmue, finner vi også noen insekter; mnemosynesommerfugl, klippeblåvinge, eremitt, elvesandjeger, sinoberbille og dragehodeglansbille. Det er høy rødlistekategori og ansvarsstatus som er trumf. I tillegg til enkeltarter er det også under utarbeidelse handlingsplaner som er definert ut fra geografi eller naturtype, eksempelvis ”trua arter som er sterkt truet av Alta-Kautokeino- utbygginga” og ”hule eiker, gammel og svekket eik og eikelæger”. Det mangler ikke kandidater i bunken, og i år kommer flere arter i spill.

Innholdsfortegnelse

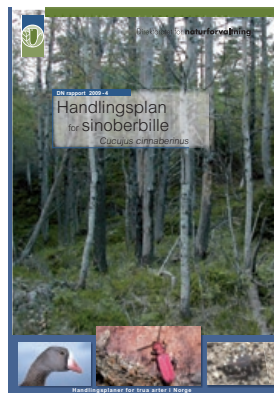
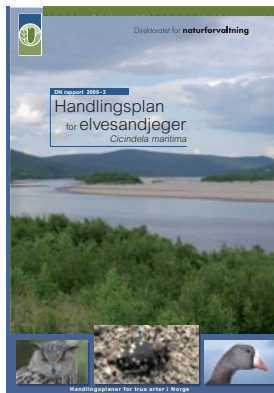
Endrestøl, A. Redaktøren har ordet: Fullt hus eller 52-plukk-opp?.....	1
Fjellberg, A. Linseluså.....	4
Olberg, S., Laugsand, A., Sverdrup-Thygeson, A. På jakt etter sinoberbilen i Drangedal og Froland.....	5
Ødegaard, F., Gjershaug, J.O., Mjelde, A. Forslag til norske navn på humler i Norge.....	19
Stenløkk, J. Funn av hvitribbet mauresvermer (<i>Hyles livornica</i>) fra Nord-Norge.....	25
Stol, I. Vevkjerring-faunaen (Opiliones) på Sørlandet.....	27
Stenløkk, J. Digitale kart.....	33
Bokanmeldelser.....	35
Stenløkk, J. Insekter i nettet.....	39
Hatlen, H. På larvestadiet.....	41
Årsmelding NEF 2009.....	43
BI LITT- entomologiske smånotiser.....	49
Forhandlere av entomologisk utstyr.....	50

Hva er spillereglene?

En handlingsplan er et dokument som i det store og hele skal oppsummere all kunnskap og forvaltningsrelevant informasjon om en aktuell art (geografiske området eller naturtypen). Dokumentet er altså en total gjennomgang av artens biologi og økologi, samt utbredelse og populasjonsutvikling. Videre defineres de påvirkningsfaktorer som har medført artens tilbakegang og de tiltak som må til for at arten skal sikres varig overlevelse i Norge. Her er det alt fra skjøtsel til arealvern til utsetting. Da er vi totalt kommet opp i en 40-50 sider. På en av de siste sidene skisseres det opp hva all denne ”handlingen” vil koste. Så da er det vel bare å legge i potten?

Dealer's choice

Fylkesmennene får delegert ansvaret for utarbeidelsen av handlingsplanene fra Direktoratet for naturforvaltning (DN) slik det faller seg naturlig (basert på artens utbredelse). Fylkesmennene har dermed ansvaret for det faglige innholdet i planene og får også i de fleste tilfeller ansvaret med å følge opp planene videre (som gjerne har et femårsperspektiv). Dette kan i praksis løses på like mange måter som det er fylkesmenn. Når planutkastet er utarbeidet legges det ut på offentlig høring i en måned. Deretter skal eventuelle høringsuttalelser inkluderes, og rapporten trykkes i DNs rapportserie. På denne måten får man en god kvalitetssikring av innholdet før det vedtas.

Makkere og samspill

De planene som har kommet til nå, har vært utarbeidet av mange ulike aktører. Det er altså intet system for dette, men normalt vil aktører og personer med fagkompetanse på feltet involveres av fylkesmennene. Av de som har utarbeidet det faglige grunnlaget for planer til nå er blant annet forvaltningen (DN og fylkesmennene selv), frivillige organisasjoner (bl.a. Norsk Botanisk Forening og Norsk Ornitologisk Forening) og institusjonene (bl.a. Norsk institutt for naturforskning og Vitenskapsmuseet). Dette gjøres ofte i samspill med de ulike fylkesmenn.

Potten øker og bordet fanger

Det bys, og med mange spillere og mye kort øker omsetningen. Det gjenstår likevel å se om det legges i potten (med hard valuta og ikke sjetonger). Hver handlingsplan har normalt et foreslått budsjett til oppfølging av planen på mellom 2 og 15 mill. (fordelt på fem år). Om vi har 30 handlingsplaner og et budsjett på litt over 3 mill pr. plan, blir dette ca. 100 mill. kr., altså 20 mill. årlig. Bordet fanger i den forstand at vi nå vet hva det gjelder, vi vet hva som må gjøres og vi vet hva det koster. Jokeren nå er den politiske viljen. Det blir spennende om bevilgende myndighet vil se eller kaste seg?

Hvem tar siste stikk?

Tilbake til det innledende spørsmålet: "Flere fine ord eller sikres vi fullt hus"? Det er vel dette man må måle handlingsplanenes suksess på. Hvorvidt planene faktisk følges opp, og hvorvidt de aktuelle artene sikres en langsiktig overlevelse. Skulle handlingsplan-arter forsvinne fra

Norge er dette et sikkert tegn på at man er i ferd med å spille seg fra gård og grunn. Men, for de handlingsplanene som har vært i gamet noen år, har det faktisk vært en stor aktivitet og mange bra tiltak. Kartlegging og skjøtsel, og andre mer drastiske tiltak (som f.eks gravemaskiner for damfrosken) har blitt initiert og finansiert som følge av handlingsplanene. Sinoberbillen er kartlagt i to kommuner i år, og en rekke nye lokaliteter er påvist. Det ser altså ut til at ord faktisk omdannes til handling så langt og ingen er enda tatt i fusk. Spørsmålet er bare hva som skjer når antall planer og antall millioner øker. Da blir det for alvor et multihåndspill. La oss håpe alle kortene inkluderes i spillet og at det ikke ender med 52-plukk-opp. Svenskene har over 200 handlingsplaner på gang, og vi vil vel ikke være dårligere?!

Handlingsplanene kan lastes ned fra Direktoratets hjemmesider: www.dirnat.no

Om dette heftet

Først ut er vår nye ensiderspalte som nå har har fått det innlysende navnet; Linselusa! Arne Fjellberg har startet sesongen tidlig å funnet spretthaler og annet på mosedekt svartorbark. Så følger heftets hovedartikkel om en av handlingsplanartene, sinoberbillen, og resultater fra første året med oppfølging av handlingsplanen. Videre følger et forslag til norske navn på våre humelararter. Navnene vil nok bli lagt ut på høring via artsdatabanken senere. Så følger et par faunistiske artiklere, før våre faste spalter avslutter heftet. Årsmeldingen til sist i heftet viser at NEF vokser og har hatt et aktivt 2009. Vi vil nok fortsette å vokse inn i 2010.

Et lite utvalg av småkryp fra et parti på 25x30 cm av en svartorstamme med tynt mosedecke samlet på Mågerø, Tjøme i Vestfold den 24. januar 2010. *Orchesella bifasciata* er den store spretthalen midt i bildet (med to mørke tverrbånd). Ellers domineres spretthalene av *Pseudisotoma sensibilis* (den lange gråblå) og den bittelille *Xenylla boernerii*. De små lysebrune "eggene" er oribatider (hornmidd). Foto og tekst: Arne Fjellberg.

På jakt etter sinoberbiller i Drangedal og Froland

Stefan Olberg, Arne Laugsand & Anne Sverdrup-Thygeson

Sinoberbiller (*Cucujus cinnaberinus* (Scopoli, 1763)) er rødlistet som sårbar både i Norge og globalt. Det betyr at vi har et internasjonalt ansvar for å ivareta våre populasjoner av denne arten. Arten er i tillegg fredet i Norge, og har nylig fått utarbeidet en egen handlingsplan (DN 2009). Som et ledd i oppfølgingen av handlingsplanen for sinoberbille fikk NINA (Norsk institutt for naturforskning) og BioFokus oppdraget med å kartlegge artens utbredelse i de to kommunene Froland og Drangedal i 2009. Denne artikkelen beskriver sinoberbiller og dens forvekslingsarter og gir en oppsummering av våre resultater sammen med noen tanker omkring artens biologi og utbredelse. Vi vil dessuten oppfordre leserne til å bidra med funndata slik at artens totale utbredelse i Norge blir best mulig kartlagt og derigjennom tilrettelegge for tilfredsstillende bevaringstiltak.

Figur 1. Sinoberbille *Cucujus cinnaberinus* på eikegadd i Froland kommune. Foto: Stefan Olberg.

Funnhistorikk

Sinoberbilleren (fig. 1-2) ble første gang funnet i Norge i 1918 av Thomas Münster, da han ved Sandnes i Drangedal fant to voksne biller under barken på eikestokker. Også det påfølgende året ble et individ funnet under barken av eik på samme lokalitet (Münster 1922). Det skulle så gå 70 år før arten på ny ble rapportert fra Norge.

Figur 2. Sinoberbille *Cucujus cinnaberinus* på eikegadd i Froland kommune. Foto: Stefan Olberg.

Sinoberbillelarver ble på begynnelsen av 1990-tallet funnet under ospebark på to lokaliteter ved Haugsjåknipen, et par kilometer nord for Bøylefoss i Froland (Hansen 1994). I det småkollete partiet rundt Pauler i Vestfold dukket det opp funn av larver og voksne dyr ved flere tilfeller, de første allerede på midten av 80-tallet, men dette ble aldri publisert. Sinoberbiller ble så fanget i vindusfeller i Steinknapp i Froland på slutten av 90-tallet (Ødegaard et al. 2009). Senere har den blitt funnet i et par vedstabler i Birkenes, i en tømmerlund i Gjerstad og under ospebark på en lokalitet i Tvedestrand og en i Åmli (DN 2009). Noe overraskende ble totalt ni sinoberbiller fanget i vindusfeller i Losby i Lørenskog i Akershus i perioden 1998-2004 (Sverdrup-Thygeson & Ims 2005). Totalt har arten frem til nå vært kjent fra nærmere 15 lokaliteter i Norge, fra Åbåll, Birkenes i sør til Losby, Lørenskog i nord (DN 2009).

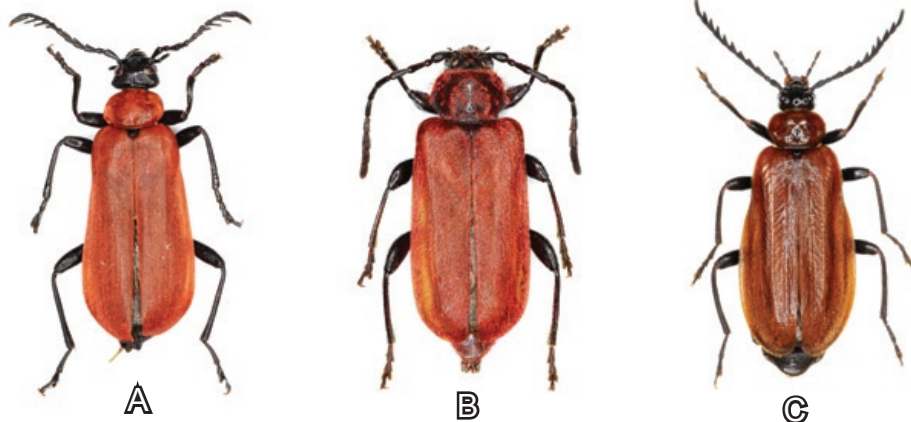
Selv om sinoberbillens utbredelse følger kysten, kan det se ut som at arten ikke forekommer helt ute ved sjøen. Her har leteaktiviteten etter biller tradisjonelt sett vært mye større enn litt lengre inn i landet, noe som øker sannsynligheten for at den faktisk mangler her og ikke bare har vært oversett. Det er store luker innenfor artens kjente utbredelse og fra de fleste lokaliteter foreligger det kun enkeltfunn. I tillegg er flere av funnene fra vedstabler eller tømmerlunner der opprinnelsesstedet for tømmeret er ukjent. Det er derfor et stort behov for å få en bedre oversikt over artens utbredelse og populasjonsstørrelse, for bedre å kunne vurdere trusselbildet og iverksette bevaringsrettede tiltak.

Forvaltningsstatus

I 2001 ble sinoberbillen fredet i Norge som en konsekvens av at arten står på Bern-konvensjonens liste II over truede arter i Europa. Den er ifølge IUCN sine lister (IUCN 2009) globalt rødlistet som sårbar (VU). Arten er også vurdert som sårbar i Norge (Ødegaard et al. 2006). I Sverige er den vurdert som sterkt truet (EN) (Gärdenfors 2005) og den er i senere tid kun registrert fra to av tidligere ni kjente län (fylker). I Finland er arten vurdert som kritisk truet (CR), med kun noen få funn og en antatt nedgang i substrattilgjengelighet som følge av lavere andel død ved og et pågående treslagsskifte (Finnish Environment Institute 2000). Den største trusselen for arten er, som for de fleste rødlistete insektarter i Norge, ikke innsamling, men snarere ødeleggelse eller degradering av artens habitat. Det viktigste for sinoberbillens fremtidige overlevelse er derfor at osperike lokaliteter med god sjiktning og mye død ved ivaretas.

Sinoberbillens utseende og dens forvekslingsarter

Den voksne sinoberbillen (fig. 1-2) har et meget karakteristisk utseende og burde derfor være enkel å kjenne igjen, selv om det forekommer feilbestemmelser (se for eksempel oppslag i Agderposten 19. februar 2009). *Pyrrhidium sanguineum* ("purpurbukk") og de to kardinalbillene *Pyrochroa coccinea* og *Schizotus pectinicornis* er de artene som ligner mest på sinoberbillen av andre norske billearter (fig. 3). Også disse tre artene har røde dekkvinger, er forholdsvis flate og utvikler seg under barken av løvtrær (Olberg et al. 2010). Tar man en nærmere titt på billene er det likevel ikke vanskelig å se forskjell på dem. Sinoberbillen skiller enklest fra de andre artene ved det røde og brede, litt trekantede hodet, som er minst like bredt som forbrystet. De andre artene har et svart hode som er mye smalere enn forbrystet.

Figur 3. Forvekslingsarter av sinoberbille *Cucujus cinnaberinus* - A) *Pyrochroa coccinea*, B) *Pyrrhidium sanguineum*, C) *Schizotus pectinicornis*. Foto: Kim Abel.

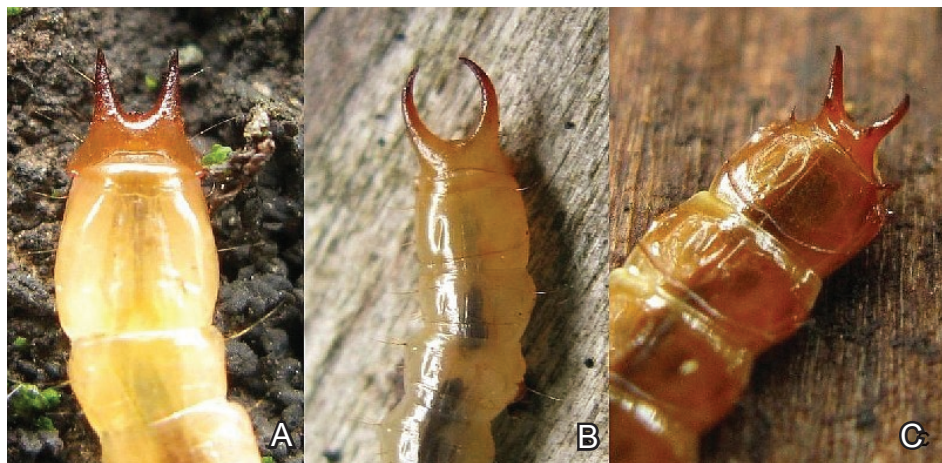
Sinoberbillelarven er i likhet med den voksne billen helt flat og ligner både i levevis og i utseende på larvene til de to nevnte kardinalbilleartene (fig. 4). Ettersom larvene til disse to artene lever under bark på diverse løvtrær, inkludert osp og eik, kan de påtreffes på samme sted som sinoberbillelarven. Artene skilles lettest på de karakteristiske utvekstene (cerci) i enden på det siste bakkroppsledet. Ellers er de rødgyule sinoberbillelarvene mye mørkere i fargen enn de hvitgyule larvene til de to kardinalbilleartene. Larven til purpurbukken ser helt annerledes ut, lever nesten utelukkende på eik og kan ikke forveksles med en sinoberbillelarve. Også på puppestadiet (fig. 5) er det mulig å kjenne igjen sinoberbille på blant annet utvekstene på bakkropppen.

Den enkleste måten å påvise en forekomst av sinoberbille, er å lete etter arten under bark av egnede vertstrær (fig. 6-8). Dette er en noe destruktiv registreringsmetode,

men brukt forsiktig og målrettet vil den være meget effektiv, og i praksis den eneste brukbare metoden. Bruk av ulike vindusfeller festet på potensielle sinoberbillestammer er også et alternativ, men metoden er tids- og ressurskrevende og registrerer kun voksne dyr.

Drangedal og Froland

Vi hadde ved hjelp av innhentede MiS-figurer (skogbrukets egne miljøregistreringer) og naturtyperegistreringer i kommunene, plukket ut til sammen ca 50 lokaliteter inneholdende død ved av osp i de to kommunene. Vi ville undersøke de antatt beste lokalitetene for sinoberbille i kommunene, men passet også på å velge ut noen lokaliteter som lå litt avsidesliggende for å få en god geografisk spredning på lokalitetene. De få kjente sinoberbillelokalitetene innenfor kommunene ble også inkludert for å undersøke om arten fortsatt var til stede.

Figur 4. Bakkroppsspissen hos larvene til - A) *Pyrochroa coccinea*, B) *Schizotus pectinicornis* og C) *Cucujus cinnaberinus*. Foto: Stefan Olberg.

Med tillatelse til å lete i naturreservatene og til å ta belegg av sinoberbille fra ukjente og gamle lokaliteter, var det bare å sette i gang. Samtidig var vi klar over at vi måtte gå forsiktig frem. Målet vårt var at ingen skulle kunne se at vi hadde vært på lokalitetene vi oppsøkte, samtidig som vi ville være rimelig sikre om at en undersøkt lokalitet faktisk inneholdt en populasjon av sinoberbiller eller ei.

Noen tørre tall

I Drangedal og Froland ble det totalt registrert 148 larver, 23 larvehuder (uten funn av larve i nærheten), 4 voksne og 6 rester etter voksne sinoberbiller. Av 240 undersøkte ospestokker og 20 undersøkte eikestokker hadde henholdsvis 74 og 8 av dem sinoberbillelarver eller rester av larvehud (fig. 9) under barken. Under barken på en granlåg, som lå inntil en ospelåg med sinoberbille, ble det funnet en sinoberbillelarve; ellers var det ingen funn

på andre treslag. Andre treslag ble da også i liten grad undersøkt og kun 11 stokker ble notert ned. Av de 74 ospestokkene med larver eller rester etter larver, var 28 gadd (stående) og 49 læger (liggende), mens alle eikestokkene med sinoberbillelarver lå på bakken.

I Froland var sinoberbiller tidligere kjent fra naturreservatene Haugsjåknipen og Jomåsknutene og fra en ukjent lokalitet rett nord for Haugsjåknipen. I Drangedal var den kjent fra Sandnes, fra Snartevatnet og fra naturreservatet Steinknapp. Ved Sandnes så vi ingen gode lokaliteter som var verdt å undersøke, men arten ble funnet henholdsvis 4 km nord og 3 km nordvest for Sandnes. På de fire andre kjente lokalitetene ble arten gjenfunnet, og den ble også funnet på en lokalitet nord for Haugsjåknipen. Sinoberbiller ble funnet på totalt 14 lokaliteter i Drangedal og på 21 lokaliteter i Froland (fig. 11-12).

Figur 5. Sinoberbillepuppe. Foto: Stefan Olberg.

Figur 6-7. Over: yngre ospenholt med forekomst av sinoberbillelarve på beverfelte stammer med en diameter på 9-13 cm. Under: grove ospelæger i skog dominert av eik, bjørk og furu. Foto: Stefan Olberg.

Figur 8. Den ser bra ut, men har den riktig lukt? Arne titter forsiktig under bark på en grov ospe-låg. På denne stokken ble *Hololepta plana* funnet, men ingen sinoberbiller. Foto: Stefan Olberg.

Figur 9. Sinoberbillelarver under bark med svart og fuktig bast. Basten var her ikke spesielt fet, men det var likevel tett med larver. Foto: Stefan Olberg

Figur 10. Gammelt puppekammer med larvehud etter sinoberbille. Foto: Stefan Olberg.

I følge våre notater tittet vi under omtrent 32 m² med bark i løpet av undersøkelsen. Dette høres kanskje mye ut, men bare noen få prosent av den totale barkmassen på en stokk ble løftet på og kikket under. Det betyr at andelen stokker med forekomst av sinoberbille sannsynligvis er noe høyere, da enkelte av de undersøkte stakkene uten larvefunn antagelig likevel hadde larver eller larverester under barken. I tillegg til de registrerte stakkene ble en stor andel stokker vurdert i felt til ikke å være egnede som levested for sinoberbiller. Disse ble ikke notert ned og er derfor ikke inkludert i resultatene. Det gjør at andelen stokker med sinoberbille i våre data er for høy i forhold til det faktiske antallet døde eike- og ospestokker på hver lokalitet (se Sverdrup-Thygeson et al. 2009).

Noen tanker om sinoberbillens utbredelse og levevis

Det som av de fleste forfattere (f.eks. Ehnström 1999, Sverdrup-Thygeson 2009) betegnes som sinoberbillens optimale ynglestamme, er en grov ospelåg med fuktig og fet svart bast (fig. 9). Barken skal sitte ganske tett inntil veden. Sinoberbillens forkjærlighet til læger kan muligens forklares ved at fuktigheten under bark bevares bedre på liggende stokker enn på stående. Vi så også en klar tendens til at mer skyggefulle lokaliteter hadde større sannsynlighet for å inneha en sinoberbillepopulasjon enn mer eksponerte lokaliteter. Årsaken er antagelig at stakkene holder bedre på fuktigheten på skyggefulle plasser og at fuktigheten er viktig for sinoberbiller. Dette betyr også at sinoberbiller antagelig ikke er så kravstor i forhold til høye sommertemperaturer for å gjennomføre utviklingen, noe vi antar at flere av de andre ospelevende billeartene er.

De ospestammene med høyest tetthet av sinoberbillelarver, var liggende stammer med slik konsistens som beskrevet ovenfor (fig. 8). Det er ikke bare bastens konsistens som er karakteristisk, også den sterkt gjærende lukten er umiskjennelig. Det er sannsynlig at sinoberbiller bruker enkelte komponenter i denne duftcocktailen til å finne frem til en optimal yngleplass.

Larver og voksne sinoberbiller har tidligere blitt funnet under barken på en rekke andre treslag enn osp (Münster 1922, Lundblad 1943, Eriksson 2000). Dette tyder på at larvene ikke er helt avhengig av den fete basten for å gjennomføre livssyklusen. Tykkelsen på stakkene er antagelig viktig for larvene, og ingen funn ble gjort på stokker under 10 cm i diameter (målt 1 meter fra basis). Vi gjorde derimot mange funn av larver på stokker mellom 10 og 15 cm i diameter, noe som viser at arten kan leve på tynnere stokker enn tidligere antatt. Hvordan overlevelsesraten er på såpass tynne stokker vet vi ikke, men det er mulig at andelen larver som vokser opp er mye lavere på de tynneste stakkene enn på grove stokker.

Populasjonsstørrelser og spredning

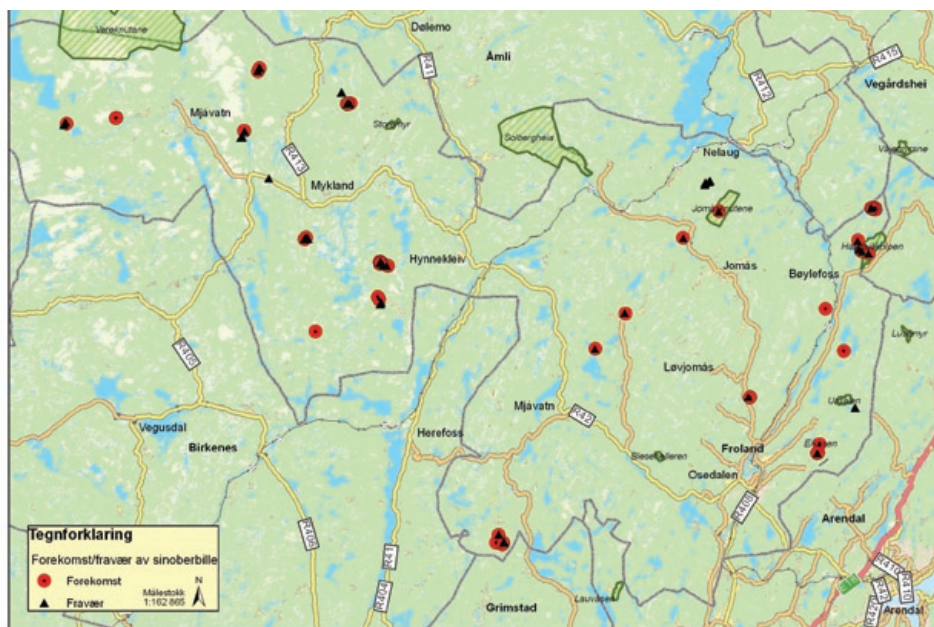
I følge Wikars (2005) er det sterke indikasjoner på at sinoberbiller har dårlig spredningsevne, ettersom arten i Sverige ikke fantes på lokaliteter med død osp i rett nedbrytningstilstand som befant seg mer enn 1 km unna sinoberbillens kjerneområde. Flere undersøkte lokaliteter i Froland og Drangedal hadde kun en håndfull egnede stokker, men larver ble til tross for dette ofte funnet på en eller flere av stakkene. Det kan være flere

Figur 11. Fordeling av stokker med påvist forekomst (rødt punkt) og uten forekomst (svart trekant) av sinoberbille i Drangedal. Grønne figurer er vernede områder.

forklaringer på dette: På lokaliteter med tilsynelatende mindre gode forhold for arten, men der arten likevel forekom i et lavt antall, var det antagelig ikke langt til andre tilsvarende suboptimale lokaliteter eller til bedre lokaliteter. Det småkuperte landskapet gjør at det ofte finnes mange mindre lokaliteter med osp, i tillegg til enkelte større områder med til dels gode ospforekomster. Hvis disse områdene befinner seg innenfor sinoberbillens spredningsradius, kan det virke som at den klarer å kolonisere og utnytte slike suboptimale lokaliteter når de oppstår. Utbredelsen i de undersøkte kommunene tyder på at arten her er i stand til å spre seg i landskapet, men at det er uvisst hvor isolerte og sårbare populasjonene er.

Sinoberbilla ble funnet på overraskende mange av de undersøkte lokalitetene, selv i lokaliteter med få egnede stokker. I flere områder ble kun én larve funnet, men mye av forklaringen på dette er at vi ofte stoppet letingen på en lokalitet med en gang arten var påvist. Dette ble gjort bevisst for å få tid til å sjekke flest mulig lokaliteter og for å minimalisere påvirkningen i hvert område. Likevel satt vi igjen med et inntrykk av at antall dyr i flere av de undersøkte områdene var forholdsvis lavt. Gledelig var det likevel å se at noen av naturreservatene hadde store ospholt med tilsynelatende levedyktige sinoberbillepopulasjoner. Spesielt Haugsjåknipen i Froland så ut til å ha en god sinoberbillepopulasjon.

Figur 12. Fordeling av stokker med påvist forekomst (rødt punkt) og uten forekomst (svart trekant) av sinoberbille i Froland. Grønne figurer er vernede områder.

Det er vanskelig å vite hvordan vi skal tolke årets kartleggingsresultater. Så lenge vi bare har data fra ett år, og ingen mulighet til å sammenligne med systematiske innsamlinger fra tidligere år, er det ikke mulig å si om antallet sinoberbiller er økende, er stabil, eller er på vei ned. Det har blitt antydnet at sinoberbilleren er i ferd med å utvide leveområdet sitt flere steder øst i Mellom-Europa (Bussler 2005, Schlaghamerský et al. 2008). Samtidig er det en klar tendens til at sinoberbilleren er på retrett i våre naboland (Ehnström 1999). Det er helt klart at artens populasjoner blir styrt av tilgangen på egnede vertstrær, som igjen i stor grad er bestemt av skogbruket. Derfor vil hogsthistorikk (type hogst, hva som hogges), mengde

graninnplantning og hvor kupert terrenget er, være med på å bestemme hvor arten finnes i dag og hvor truet den eventuelt er. Det vi har registrert kan derfor være rester etter større populasjoner i de to kommunene. Det er relativt sannsynlig at sinoberbilleren er undersamlet, ettersom vi mistenker at mange billesamlere og andre naturinteresserte ikke har vært klar over hvordan sinoberbillelarven ser ut, samtidig som den voksne billen enten er uvanlig eller muligens gjemmer seg på andre plasser enn på stokkene. I alle tilfeller er det langt fra enkelt å oppdage voksne sinoberbiller, noe vi også erfarte med totalt kun fire observerte eksemplarer på til sammen 16 feldt dager i Froland og Drangedal. Det er også mulig at det ikke

har skjedd noen spesielle endringer i populasjonsstørrelsene i nyere tid, men at det kun er manglende undersøkelser som har gjort at arten ikke har vært oppdaget på flere plasser enn det som er tilfelle. Hvordan dette henger sammen kan vi ikke si noe mer om ennå. Her trengs det flere og grundigere undersøkelser av artens økologi og utbredelse for å forstå spredningsmønstre og populasjonsdynamikk.

På litt lengre sikt vil det virke negativt for sinoberbillen at naturlige foryngelsesprosesser i skogen, som for eksempel skogbrann, ikke finner sted, men derimot aktivt motarbeides. Det er meget positivt at skogbruket har begynt å sette igjen osp på hogstflater og at en del ospesholt spares i sin helhet ved hogst i et område. Men om dette er nok for å bevare arten for fremtiden er

uvisst. Samtidig er de store elgbestandene innenfor sinoberbillens utbredelsesområde et problem for etterveksten av osp, fordi elgen beiter kraftig på unge trær. Også utstrakt gnaging av bark på nylig døde ospestammer vil være uheldig for mange arter som lever under ospebark. Forekomst av bever i et område øker tettheten av læger og ser ut til å være positivt for sinoberbillen, i alle fall på kort sikt. En høy beverbestand vil derimot kunne felle en for stor andel av ospetrærne og føre til et brudd i tilgangen på død osp. På kort sikt vil det kunne være en nødvendighet å begrense bestandene av hjortedyr i enkelte områder, og spare flere ospetrær ved avvirkninger. Samtidig bør fremtidig granplanting i sinoberbillens kjerneområder unngås og eksisterende plantefelt vurderes fjernet.

Figur 13. Stumpbillen *Hololepta plana* lever under barken på grove ospelæger. Foto: Arne Laugsand.

Andre interessante insektarter under ospebark

Den sårbare (VU) stumpbillen *Hololepta plana* (fig. 13) og den antatt mer vanlig forekommende *Platysoma deplanatum* ble funnet under ospebark. *P. deplanatum* ble kun funnet i tre eksemplarer på en ospestokk liggende i en tømmerlund langs veien i Froland. *H. plana* ble funnet på fem lokaliteter, med maksimalt et par dyr på en stokk i hver lokalitet. Den ble kun funnet på soleksponte, grove ospelæger med fet, svart bast. Den ospelevende barktegen *Mezira tremulae* (NT) (fig. 14) ble ved et par tilfeller funnet tallrik under bark på tørre, grove ospegadd. Totalt ble rundt 50 individer observert på fire lokaliteter. Billen *Mycetophagus fulvicollis* (NT) er regnet for å ha en tilknytning til osp, selv

om den også er funnet på bjørk og andre treslag i Norge. Kun ett individ ble funnet i løpet av undersøkelsen. På en lokalitet i Froland ble det funnet noen eksemplarer av *Leiestes seminigra* (NT) på en tørr ospgadd. Også dette er en art som delvis er knyttet til osp. Disse påviste rødlisteartene ble enten funnet på tørre, grove gadd eller på grove læger med fuktig og fet bast. I begge tilfeller på mer soleksponte lokaliteter enn det sinoberbillen så ut til foretrekke.

En liten oppfordring til slutt

Til slutt vil vi gjerne oppfordre alle som enten har funn eller observasjoner av sinoberbille til å gi beskjed til en av forfatterne og gjerne legge inn informasjonen på Artsobservasjoner (www.artsobservasjoner.no).

Figur 14. Voksne og nymfer av barktegen *Mezira tremulae* under tørr ospebark med mye mycel. Foto: Stefan Olberg.

Videre søk etter sinoberbillen vil bli utført i andre kommuner i de kommende årene. Det ville vært et nyttig tilskudd til vår forståelse av artens utbredelse om leserne kunne være på utkikk etter denne flotte arten når de ferdes på lokaliteter med forekomster av død osp eller eik. Ettersom arten er fredet, og det derfor ikke er tillatt å samle inn dyr, vil et bilde av larven, puppen eller den voksne billen være en tilstrekkelig bekreftelse på et eventuelt funn.

Takk til miljøvernavdelingen hos Fylkesmannen i Telemark som bevilget midler til gjennomføring av feltarbeidet og til publisering av våre funn.

Referanser

Bussler, H. 2005. Untersuchungen zur Faunistik und Ökologie von *Cucujus cinnaberinus* (Scop., 1763) in Bayern (Coleoptera, Cucujidae). Nachrichtenblatt bayerischer Entomologen, 51, 42-60.

Direktoratet for naturforvaltning 2009. Handlingsplan for sinoberbille *Cucujus cinnaberinus*. Rapport 2009-4.

Ehnström, B. 1999. Artfaktblad: *Cucujus cinnaberinus* – cinnoberbagge. ArtDatabanken 2006.

Eriksson, P. 2000. Populationsutvecklingen för några trädlevande skalbaggar vid nedre Dalälven. Ent. Tidskr. 121, 119-135.

Finnish Environment Institute 2000. Threatened species in Finland 2000. Insects: Beetles. Finnish Environment Institute/Nature and Land Use Division.

Gärdenfors, U. (ed.) 2005. Rödlistade arter i Sverige 2005 – The 2005 Red List of Swedish Species. ArtDatabanken, SLU, Uppsala. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.

Hansen, S.O. 1994. *Cucujus cinnaberinus* (Scopoli, 1763) (Col. Cucujidae) gjenfunnet i Norge. Fauna norv. Ser. B 41, 87-88.

IUCN 2009. *Cucujus cinnaberinus*. – The IUCN Red List of Threatened Species. <http://www.iucnredlist.org/details/5935>

Lundblad, O. 1943. Några skalbaggsfund. Ent. Tidskr. 64, 177-194.

Münster, T. 1922. Tillæg og bemerkninger til Norges koleopterfauna. Norsk entomologisk Tidsskrift 1, 118-138.

Ødegaard, F., Andersen, J., Hanssen, O., Kvamme, T. & Olberg, S. 2006. Biller Coleoptera – I: Kålås, J.A., Viken, Å. & Bakken, T. (red.). Norsk Rødliste 2006 – 2006 Norwegian Red List. Artsdatabanken, Norway.

Ødegaard, F., Sverdrup-Thygeson, A., Hansen, L. O., Hanssen, O. & Öberg, S. 2009. Kartlegging av invertebrater i fem hotspot-habitattyper. Nye norske arter og rødlistearter 2004-2008. NINA Rapport 500, 102 s.

Olberg, S., Laugsand, A. & Sverdrup-Thygeson, A. 2010. Sinoberbille - en truet art mellom barken og veden. Folder. BioFokus og NINA. Netadresse: www.fimte.no

Schlaghamersky, J., Manak, V. & Cechovsky, P. 2008. On the mass occurrence of two rare saproxylic beetles, *Cucujus cinnaberinus* (Cucujidae) and *Dircaea australis* (Melandryidae), in South Moravian floodplain forests. Rev. Ecol. (Terre Vie), vol. 63, 107-113.

Sverdrup-Thygeson, A. 2009. Faglig grunnlag for handlingsplan for sinoberbille *Cucujus cinnaberinus*. NINA-Rapport 438, 31 s.

Sverdrup-Thygeson, A. & Ims, R.A. 2005. Tresatt impediment og livsløpstrær av osp på hogstflater. Effektive tiltak for artsmangfoldet i norsk skog? NINA Rapport 71, 56 s.

Sverdrup-Thygeson, A., Laugsand, A. & Olberg, S. 2009. Oppfølging av handlingsplan for sinoberbille 2009. Kartlegging i Froland og Drangedal kommuner. NINA Rapport 529, 22 s.

Wikars, L.-O. 2005. Handledning i övervakning av hotade vedinsekter. Hur arters ekologi kan påverka utformning av inventeringsmetodik. - Länsstyrelsen Värmland, Karlstad rapport 2005:28.

Stefan Olberg

BioFokus

Gaustadalléen 21, 0349 Oslo

Stefan@biofokus.no

Arne Laugsand

BioFokus

Gaustadalléen 21, 0349 Oslo

Arne@biofokus.no

Anne Sverdrup-Thygeson

Norsk institutt for naturforskning (NINA)

Gaustadalléen 21, 0349 Oslo

anne.sverdrup-thygeson@nina.no

Forslag til norske navn på humler

Frode Ødegaard, Jan Ove Gjershaug & Atle Mjelde

Det er hittil påvist 34 arter av humler (Hymenoptera, Apidae) i Norge (tabell 1). En stor andel av artene som finnes i Norge har allerede offisielle norske navn (NZF 1982), og ytterligere noen arter er navngitt på norsk i Løken (1985). Som et ledd i navnsetting på de artene som mangler navn, har det imidlertid vært behov for å revidere de eksisterende navnene. Vi presenterer her for første gang et forslag til norske navn på alle norske humlearter (tabell 1), og de andre artene som er påvist i Norden.

Prinsipper for navnsettingen

Prinsipper for å lage norske navn på arter og artsgrupper er nylig utarbeidet av navnerådet under Artsdatabanken (jf. prinsipper for norske navn på www.artsdatabanken.no), noe som har ligget til grunn for forslagene som presenteres her. Det er et utstrakt ønske om i størst mulig grad å beholde både offisielle navn og andre foreslåtte navn på norske humler (pkt 1 i prinsippene). I flere tilfeller har vi imidlertid sett oss nødt til å endre navn som har vært i bruk for å kunne følge prinsippene for navnsetting og oppnå navn som vi mener er gode. Vi har også lagt vekt på å få til en bedre harmonisering med navnene som er brukt i andre nordiske land (pkt 4 i prinsippene).

Når det gjelder humler spesielt, har det vært tradisjon for at navnet på mange arter reflekterer tilhørighet til hovednaturtyper eller pollineringsplanter. Dette prinsippet har vi også valgt å videreføre. Vi har videre forsøkt å begrense navnet til kun å inneholde en stavelse foran '-humle' for å oppnå enkle navn (jf. pkt 11 og 12 i prinsippene), noe som er mulig i en såpass liten gruppe som humler. Når det gjelder de fire artene av jordhumler, har vi imidlertid kommet til at det er mest formålstjenlig at navnet består av to stavelser. Dette er nyttig for å indikere tilhørighet til nært beslektete arter og for å kunne bruke jordhumle som navn i de tilfeller der individet ikke er sikkert artsbestemt. Gjøkhumlene navneses også med to stavelser slik at navnet indikerer både vertsart og parasittisk levevis. Videre mener vi det er uheldig å bruke størrelsesbetegnelser i artsnavn på humler siden dette varierer mye, ikke minst mellom dronning og arbeider. Nedenfor følger kommentarer til alle nye navn, og de navnene som vi foreslår å endre.

Kommentarer til navnene

Alpehumle- *Bombus alpinus*

B. alpinus går offisielt under navnet stor fjellhumle (NZF 1982). Vi mener det er uheldig å bruke adjektiver som beskriver størrelse på humler og anbefaler derfor at ”stor” ikke benyttes. Navnsettingen av alle fjellartene må også ses i sammenheng, og vi velger å bruke navnet fjellhumle på *B. balteatus*. Vi må derfor benytte et nytt navn på *B. alpinus*, og vi foreslår alpehumle som er i tråd med svensk navnsetting. Dette er også en av to fjellarter som forekommer i Alpene og som i går under ’Alpenhummel’ i tyskspråklig litteratur (Amiet 1996).

Fjellhumle- *Bombus balteatus*

B. balteatus heter offisielt høyfjellshumle i Norge (NZF 1982). Vi mener dette er lite passende for denne arten i forhold til de andre fjellartene av humler da den også går ned i bjørkeskogsbeltet. Arten er imidlertid en av de mest karakteristiske humlene i fjellet. Vi foreslår derfor fjellhumle for *B. balteatus*, noe som også er identisk med det svenske navnet.

Barskoghumle- *Bombus cingulatus*

B. cingulatus har ikke noe offisielt norsk navn, men har enkelte ganger vært omtalt som liten hushumle/liten trehumle. Vi foreslår å bruke barskoghumle om denne arten for å indikere noe om naturtypetilknytning hos arten.

Lushatthumle- *Bombus consobrinus*

Lushatthumle er det offisielle navnet på *B. consobrinus*, men siden tyrihjelmer er det offisielle norske navnet på pollineringsplanten *Aconitum lycoctonum*, hadde det vært naturlig at humlenavnet også reflekterte dette. Vi oppfatter imidlertid lushatthumle som et godt innarbeidet norsk navn, som også klinger bedre enn tyrihjelhumle, og vi velger derfor å beholde lushatthumle.

Kilejordhumle- *Bombus cryptarum*

Denne arten er relativt nylig skilt ut som egen art, og tidligere ikke omtalt i norsk litteratur. Den er imidlertid publisert fra Norge av Rasmont (1984). Arten er meget vanskelig å skille fra sine nærmeste slektninger, men dronninger kan skilles på en svart kile som bryter den gule kragen ved vingefestet. Vi foreslår derfor å bruke navnet kilejordhumle.

Bakkehumle- *Bombus humilis*

Arten er tidligere ikke navnsatt på norsk. Vi foreslår bakkehumle (Fig. 1) som følger det svenske navnet backhumla.

Tundrahumle- *Bombus hyperboreus*

Denne arten går offisielt under navnet kjempehumle (NZF 1982). Vi mener det er uheldig å bruke størrelsesbetegnelser i artsnavn på humler siden dette varierer mye ikke minst mellom dronning og arbeider. *B. hyperboreus* er jo ellers en karakteristisk art både mht. utseende og levested. Vi foreslår derfor å endre navnet til tundrahumle som også brukes i Sverige.

Trehumle- *Bombus hypnorum*

Trehumle er det offisielle navnet på *B. hypnorum*. På svensk og dansk brukes imidlertid hushumle på denne arten. Vi mener det er grunn til å beholde trehumle på norsk da denne arten primært bygger reir i treverk både i trær og i bygninger. Arten er dessuten svært vanlig i naturtyper langt fra hus. At den også er vanlig i hus må ses på som en sekundær tilpasning.

Lapphumle- *Bombus lapponicus*

Løken (1985) bruker lapplandshumle for *B. lapponicus*. Vi foreslår å bruke lapphumle som vi mener er et enklere og bedre navn for denne arten.

Figur 1. Bakkehumle (*Bombus humilis*) fra Odnesbakken, Søndre Land i Oppland (leg. F. Ødegaard 2009). Foto: Arnstein Staverløkk, NINA.

Lysjordhumle- *Bombus lucorum*

Liten jordhumle er det offisielle navnet på *B. lucorum* (NZF 1982). Vi mener det er uheldig å bruke størrelsesbetegnelser i artsnavn på humler siden dette varierer mye ikke minst mellom dronning og arbeider. Samtidig synes vi at 'lys' som adjektiv gir en bedre beskrivelse av arten enn 'liten' for *B. lucorum*. Denne navnsettingen er også i overensstemmelse med det som brukes på svensk og dansk.

Kragejordhumle- *Bombus magnus*

B. magnus har tidligere ikke blitt navnsatt på norsk. Kragen henspiller på det utpregete gule båndet fremst på brystet. Tilsvarende navn brukes også i Sverige.

Berghumle- *Bombus monticola*

B. monticola har gått under det offisielle norske navnet liten fjellhumle (NZF 1982). Navnsetting av alle fjellartene av humler må ses i sammenheng, og siden vi velger å bruke navnet fjellhumle på *B. balteatus*, er det nødvendig å finne et nytt navn på denne. Vi foreslår derfor berghumle for *B. monticola* på norsk. Dette er også i samsvar med svensk navnsetting.

Kysthumle- *Bombus muscorum*

B. muscorum har gått under det norske navnet mosehumle (NZF 1982). Vi mener navnet sier lite om levesettet til arten, og siden denne arten har en karakteristisk utbredelse i Norge, mener vi kysthumle er et mer passende navn for *B. muscorum*.

Gresshumle- *Bombus rudericus*

Denne arten er tidligere ikke navnsatt på norsk. Vi foreslår gresshumle som følger det svenske navnet grashumla.

Lundhumle- *Bombus soroensis*

Denne har tidligere ikke hatt offisielt norsk navn. Klokkehumle har vært foreslått, og brukes også på dansk, men arten besøker like gjerne andre planter som f. eks. geitrams. Vi foreslår lundhumle for *B. soroensis*.

Taigahumle- *Bombus sporadicus*

Denne arten er av Løken (1985) omtalt som taigahumle. Hun mente at dette var den humlearten som fulgte taigaen best (Løken 1973). *B. sporadicus* følger i hovedsak granas utbredelse i Norden. Vi beholder derfor navnet taigahumle på *B. sporadicus* til tross for at man i Sverige bruker dette navnet om *B. cingulatus*.

Slåttemumle- *Bombus subterraneus*

Det har tidligere ikke vært foreslått norsk navn på denne arten som ikke er påvist i Norge siden 1949 (Løken 1973). Arten hørte hjemme i det gamle jordbrukslandskapet og vi mener derfor slåttemumle er et passende navn på *B. subterraneus*.

Enghumle- *Bombus sylvarum*

B. sylvarum heter offisielt skoghumle på norsk (NZF 1982), noe som trolig har oppstått som følge av en direkte oversettelse av det latinske navnet. Vi mener navnet er misvisende i forhold til artens levesett, da denne nesten utelukkende opptrer i åpent landskap. Siden enghumle er et ledig navn, mener vi det er mer passende for *B. sylvarum*.

Mørkjordhumle- *Bombus terrestris*

Stor jordhumle er det offisielle navnet på denne (NZF 1982). Vi mener det er uheldig å bruke størrelsesbetegnelser i artsnavn

Tabell 1. Forslag til norske navn på de 34 humleartene som er påvist i Norge. Nye navn markert med stjerne*. Disse er også kommentert i teksten.

Foreslått norsk navn	Synonymt norsk navn	Latinsk navn
Alpehumle*	Stor fjellhumle	<i>Bombus alpinus</i> (Linné, 1758)
Fjellhumle*	Høyfjellshumle	<i>Bombus balteatus</i> Dahlbom, 1832
Barskoghumle*		<i>Bombus cingulatus</i> Wahlberg, 1854
Lushatthumle		<i>Bombus consobrinus</i> Dahlbom, 1832
Kilejordhumle*		<i>Bombus cryptarum</i> (Fabricius, 1775)
Kløverhumle		<i>Bombus distinguendus</i> Morawitz, 1869
Hagehumle		<i>Bombus hortorum</i> (Linné, 1761)
Bakkehumle*		<i>Bombus humilis</i> Illiger, 1806
Tundrahumle*	Kjempehumle	<i>Bombus hyperboreus</i> Schönherr, 1809
Trehumle		<i>Bombus hypnorum</i> (Linné, 1758)
Lynghumle		<i>Bombus jonellus</i> (Kirby, 1802)
Steinumle		<i>Bombus lapidarius</i> (Linné, 1758)
Lapphumle*	Lapplandshumle	<i>Bombus lapponicus</i> (Fabricius, 1793)
Lysjordhumle*	Liten jordhumle	<i>Bombus lucorum</i> (Linné, 1761)
Kragejordhumle*		<i>Bombus magnus</i> Vogt, 1911
Berghumle*	Liten fjellhumle	<i>Bombus monticola</i> F. Smith, 1849
Kysthumle*	Mosehumle	<i>Bombus muscorum</i> (Linné, 1758)
Åkerhumle		<i>Bombus pascuorum</i> (Scopoli, 1763)
Polarhumle		<i>Bombus polaris</i> Curtis, 1835
Markhumle		<i>Bombus pratorum</i> (Linné, 1761)
Gresshumle*		<i>Bombus ruderarius</i> (Müller, 1776)
Lundhumle*		<i>Bombus soroensis</i> (Fabricius, 1776)
Taigahumle*		<i>Bombus sporadicus</i> Nylander, 1848
Slåttehumle*		<i>Bombus subterraneus</i> (Linné, 1758)
Enghumle*	Skoghumle	<i>Bombus sylvarum</i> (Linné, 1761)
Mørkjordhumle*	Stor jordhumle	<i>Bombus terrestris</i> (Linné, 1758)
Tyvhumle		<i>Bombus wurflenii</i> Radoszkowski, 1859
Jordgjøkkhumle*		<i>Bombus bohemicus</i> Seidl, 1837
Åkergjøkkhumle*		<i>Bombus campestris</i> (Panzer, 1801)
Lynggjøkkhumle*		<i>Bombus flavidus</i> Eversmann, 1852
Tregjøkkhumle*		<i>Bombus norvegicus</i> (Sparre Schneider, 1918)
Lundgjøkkhumle*		<i>Bombus quadricolor</i> (Lepeletier, 1832)
Steingjøkkhumle*		<i>Bombus rupestris</i> (Fabricius, 1793)
Markgjøkkhumle*		<i>Bombus sylvestris</i> (Lepeletier, 1832)

på humler siden dette varierer mye ikke minst mellom dronning og arbeider. Samtidig synes vi at 'mørk' som adjektiv gir en bedre beskrivelse enn 'stor' for *B. terrestris*. Denne navnsettingen er også i samsvar med det som brukes på svensk og dansk.

Gjøkhumler (*Bombus* s.g. *Psithyrus*)

Psithyrus-artene er oppgitt som snyltehumler i NZF (1982), og gjøkhumler i Løken (1985). Vi foreslår å bruke gjøkhumler da dette reflekterer levesettet bedre enn snyltehumler samtidig som det vil være i harmoni med bruken av andre navn på Hymenoptera som gjøkvæps og snyltevæps. Vi foreslår at artene av gjøkhumler navnesettes med forstavelse som følger vertsarten (jf. Løken 1984).

Dette medfører følgende forslag:

Jordgjøkhumle- *Bombus bohemicus*

Åkergjøkhumle- *Bombus campestris*

Lynggjøkhumle- *Bombus flavidus*

Tregjøkhumle- *Bombus norvegicus*

Lundgjøkhumle- *Bombus quadricolor*

Steingjøkhumle- *Bombus rupestris*

Markgjøkhumle- *Bombus sylvestris*

Andre nordiske arter

Vi finner det formålstjenlig også å navnesette humler som ikke er kjent fra Norge, men som er påvist ellers i Norden. Dette fordi flere av disse artene er på ekspansjon og kan tenkes å bli funnet i Norge i framtida. I tillegg kan det være behov norske navn på slike arter i ulike sammenhenger da humler er iøynefallende insekter og har viktige økosystemfunksjoner som ofte omtales i norsk språk.

Steppehumle - *Bombus cullimanus*

Frukthumle - *Bombus pomorum*

Kratthumle - *Bombus ruderatus*

Gullhumle - *Bombus schrencki*

Sibirhumle - *Bombus semenoviellus*

Sandhumle - *Bombus veteranus*

Hagegjøkhumle - *Bombus barbutellus*

Praktgjøkhumle - *Bombus vestalis*

Litteratur

- Amiet, F. 1996. Hymenoptera, Apidae, 1. Teil. Allgemeiner Teil, Gattungsschlüssel, die Gattungen *Apis*, *Bombus* und *Psithyrus*. Schweizerische Entomologische Gesellschaft, Neuchâtel.
- Løken, A. 1973. Studies on Scandinavian bumble bees (Hymenoptera, Apidae). Norsk ent. Tidsskr. 20: 1-218.
- Løken, A. 1984. Scandinavian species of the genus *Psithyrus* Lepeletier (Hymenoptera: Apidae). Ent. Scand. Suppl. 23: 1-45.
- Løken, A. 1985. Humler. Norske insekttabeller 9. Norsk entomologisk forening.
- Norsk Zoologisk Forening 1982. Norske dyrenavn med tilhørende latinske navn B. Insekter, edderkoppdyr og myriapoder. Fauna (Oslo) 35: 1-48.
- Rasmont, P. 1984. Les bourdons du genre *Bombus* Latreille sensu stricto en Europe occidentale et centrale (Hymenoptera, Apidae). Spixiana 7: 135-160.

Frode Ødegaard

Norsk institutt for naturforskning (NINA)

7485 Trondheim

Jan Ove Gjershaug

Norsk institutt for naturforskning (NINA)

7485 Trondheim

Atle Mjelde

Randsfjordvegen 1526

2866 Enger

Funn av hvitribbet mauresvermer (*Hyles livornica*) fra Nord-Norge

Jan Stenløkk

Hvitribbet mauresvermer tilhører sommerfuglfamilien tussmørkesvermere (Sphingidae), som i Norge er representert med 15 arter. Denne arten er imidlertid kun tatt en gang tidligere i landet vårt, i Røyken, Buskerud i 1995 (Aarvik et al. 2009). Et nytt eksemplar ble funnet i Lakselv, Finnmark den 2. august 2009.

Det var Jan Asle Isaksen fra Lakselv som oppdaget svermeren da den satt på en blomsterkrukke i hagen deres i Lakselv, Porsanger kommune i Finnmark (EIS 174); 70°02'30.58"N, 24°57'42.44"E. Sommerfuglen var fortsatt i live da den ble funnet, men virket temmelig slapp og kunne løftes etter vingen uten at den forsøkte å komme unna. Til alt hell ble eksemplaret tatt vare på, og velvilligst sendt forfatteren for bevaring.

Denne arten har brune framvinger med en langsgående, lys stripe og tydelige, hvite vingeribber som er artskaraktistiske. Bakvingene har rødt midtfelt, et svart bånd ved vingekanten og et svart felt ved vingeroten. De markerte ribbene skiller den altså fra andre arter i slekten, som vanlig mauresvermer (*Hyles gallii*) (Rougeot & Viette 1980). Eksemplaret fra Lakselv hadde en framvingelengde på 40 mm og et vingspenn på 84 mm.

Hydén et al. (2006) oppgir et vingspenn på 60-80 mm for hanner og 65-85 mm for hunner. Utilstrekkelig solforhold og kulde gir små og infertile individer, men det ser ikke ut til å ha vært tilfellet her. Dyret var heller ikke spesielt slitt, og noe slitasje på vingene kommer nok fra håndtering.

Arten er kjent som en vandlesommerfugl, noe den har til felles med flere andre av våre tussmørkesvermere (Greve et al. 1993, Nilssen & Strann 2006, Stenløkk 2007). Tidligere ble hvitribbet mauresvermer regnet som en underart av *Hyles lineata* (Fabricius, 1775) som holder til i Amerika, mens de nå er delt i de to artene *Hyles livornica* og *H. lineata*. Sistnevnte har sin utbredelse i Afrika, Midtøsten, Kaukasus, østover til Kina. Den er vanlig i Middelhavsområdet og opptrer som immigrant til Mellom- og Nord-Europa. Larvene kan leve på mange ulike planter, blant annet maure (*Galium*) syre (*Rumex*) og vindrue (*Vitis*), der den kan opptre som skadedyr.

Kan virkelig sommerfuglen ha migrert helt opp til Finnmark? Fra Sverige er arten kjent fra Skåne til Uppland, dvs helt sør og sørøst i landet, med et hundretalls individer (Hydén et al. 2006), men den er også kjent med noen få funn fra det sørlige Finland,

Hvittribbet mauresvermer (*Hyles livornica*) fra Lakselv i Finnmark. Foto: Jan Stenløkk

senest fra 2007. Det kan være mulig insektet har kommet som puppe eller til og med imago med planter sørfra, selv om direkte immigrasjon ikke kan utelukkes. Vindelsvermeren (*Agrius convulvi*) kan migrere hele denne lange veien, og er funnet flere steder i Troms, og også med et par funn fra Finnmark (Nilssen & Strann 2006). Eventuelt andre funn av hvittribbet mauresvermer i Norge, både i 2009 og tidligere, er av stor interesse og kan sendes Insekt-Nytt redaksjonen eller forfatteren.

Referanser

- Hydén, N., Jilg, K. & Östman, T. 2006. Nationalnyckeln till Sveriges flora och fauna. Fjärilar. Ädelspinnare - tofsspinnare : Lepidoptera: Lasiocampidae – Lymantriidae. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Stenløkk, J. 2007. Funn av dødninghode på Oseberg-plattformen. Insekt-Nytt 32(2): 27-29.
- Greve, L., Nielsen, T.R. & Berg, Ø. 1993. Invasjon av vindelsvermer i Norge høsten 1992. Insekt-Nytt 18(1):5-7.
- Nilssen, A.C. & Strann K-B. 2006. Invasjon av vindelsvermer *Agrius convulvi* i Nord-Norge høsten 2005. Insekt-Nytt 30(1-2): 17-23.
- Rougeot, P.C. & Viette, P. 1980. Svärmare och spinnare. Stockholm, 220 s.
- Aarvik, L., Hansen L.O. & Kononenko, V. 2009. Norges sommerfugler – håndbok over Norges dagsommerfugler og nattsvermere. Norsk entomologisk forening og Naturhistorisk museum, Universitetet i Oslo, 432 s.

Jan Stenløkk
Kyrkjeveien 10
4070 Randaberg
jansten123@online.no

Vevkjerring-faunaen (Opiliones) på Sørlandet

Ingvar Stol

Vevkjerring-faunaen (Opiliones) på Sørlandet er svært mangelfullt undersøkt. Her tar jeg for meg Vest- og Aust-Agder, hvor jeg selv har samlet litt. Artikkelen oppsummerer all kjent informasjon om faunaen. En del av materialet er ikke tidligere utførlig publisert. Mesteparten av materialet er oppbevart ved Bergen Museum, Universitetet i Bergen.

Forkortelser

KMO = Kjell Magne Olsen. TS = Torstein Solhøy.
♂(♂♂) = hann(er), ♀(♀♀) = hunn(er), J = juvenil(e).
39748 BM = journalnummer ved Bergen Museum.
Om ikke annet er nevnt, så er forfatteren innsamleren.
Noen opplysninger er hentet fra Stol (1980), og fylkesinndelingen følger Økland (1981).

Figur 1. *Trogulus tricarinatus* (Linnaeus, 1758). “Flatvevkjerring”. Det norske navnet har dyret fått etter sin flate kroppsform. Arten må betegnes som svært sjelden i Norge med kun ett funn i 1981 nær Arendal. Foto: Dr. Jinze Noordijk, European Invertebrate Survey, Nederland.

Trogulidae

Trogulus tricarinatus (Linnaeus, 1758)

“Flatvevkjerring” Figur 1.

AAV Arendal (EIS 6): Hasselåsen 01.06.-20.09.1981, 1 individ, Leg. TS. Se Solhøy (1982). Arten er siden ikke funnet i Norge.

Nemastomatidae

Nemastoma bimaculatum (Fabricius, 1775)

“Vestotvevkjerring”

VAY Søgne (EIS 2): Søgne 09.07-07.11.1987, 1♂ 1♀. Mandal (EIS 2): Kige 09.07-07.11.1987, 12♂♂ 9♀♀. Lyngdal (EIS 1): Nyland 09.07-07.11.1987, 12♂♂ 5♀♀. Flekkefjord (EIS 4): Fjellså 09.07-31.10.1987, 3♂♂ 2♀♀.

VAI Kvinesdal (EIS 4): Åse 09.07-07.11.1987, 3♂♂ 3♀♀. Sirdal (EIS 8): Tonstad 03.07-24.10.1987, 10♂♂ 5♀♀. Overlappingssoner mellom denne arten og *Nemastoma lugubre* (Müller, 1776) er registrert. Se Meidell & Stol (1990).

Nemastoma lugubre (Müller, 1776)

“Østotvevkjerring”

VAY Lyngdal (EIS 1): Nyland 09.07-07.11.1987, 5♂♂ 24♀♀. Mandal (EIS 2): Kige 09.07- 07.11.1987, 1♂ 1♀. Søgne (EIS 2): 09.07-07.11.1987, 5♂♂ 10♀♀. Kristiansand (EIS 2): Mosby 19.08-11.10.1977, 2♂♂. Randesund 04.07-07.11.1987, 6♂♂ 4♀♀.

VAI Kvinesdal (EIS 4): Kvinlog 03.07-24.10.1987, 7♂♂ 5♀♀. Audnedal (EIS 2): Sveindal 03.07-24.10.1987, 1♂ 1♀.

AAV Grimstad (EIS 6): Eide 04.07-28.10.1987, 4♂♂ 33♀♀. Froland (EIS 6): Hynnekleiv 04.07-28.10.1987, 3♂♂ 2♀♀. Moland (EIS 6): Flosta 04.07-28.10.1987, 10♂♂ 14♀♀. Risør (EIS 11): Risør 04.07-28.10.1987, 3♂♂ 10♀♀.

AAI Evje og Hornnes (EIS 5): Evje 03.07-24.10.1987, 9♂♂ 4♀♀. Bygland (EIS 5): Ose 05.07-09.10.1987, 1♂ 1♀. Bykle (EIS 16): Bykle 05.07-09.10.1987, 1♂. Se overlappingssoner mellom denne arten og *N. bimaculatum* i Meidell & Stol (1990).

Figur 2. *Phalangium opilio* Linnaeus, 1758. “Hornvevkjerring”. Hunn. Arten har fått norsk navn etter de store hornlignende strukturene på chelicerene til hannen. Den er vanlig i lavlandet i hele Sør-Norge. Foto: Dr. Hay Wijnhoven, Nijmegen, Nederland.

Phalangiidae

Phalangiinae

Phalangium opilio Linnaeus, 1758

“Hornvevkjerring” Figur 2.

VAY Kristiansand (EIS 2): Mosby 1977, 1♀. Arten er nok vanligere enn hva dette lille materialet tilsier.

Megabunus diadema (Fabricius, 1779)

“Dronningvevkjerring” Figur 3.

VAY Helleøya (EIS 2): 1J, Leg. KMO. Skjernøy Grendehus (EIS 2): 2006, 4♀♀+J, Leg. KMO.

AAV Skarveløkkå (EIS 6): 1♀, Leg. KMO. Dyvikåsen (EIS 6): 1J, Leg. KMO. Tybakken (EIS 6): 1999, 2J, Leg. KMO. Øyna (EIS 5): 1999, 1J, Leg. KMO. Ugelsmyra (EIS 6): 1999, 2J, Leg. KMO. Kjørvik (EIS 6): 1999, 2J, Leg. KMO. Gitmartangen (EIS 6): 1999, 5J, Leg. KMO. Flangeborgkilen (EIS 6): 1999, 2J, Leg. KMO. Dynemyr (EIS 6): 1999, 1♀ 1J, Leg. KMO. Molland (EIS 6): 1999, 7♀♀, Leg.

KMO. Saltmyr (EIS 6): 1999, 3♀♀, Leg. KMO. Nørholmen (EIS 6): 1999, 3♀♀, Leg. KMO. Moholt (EIS 6): 1999, 1♀, Leg. KMO. Hegdekjerr (EIS 6): 1999, 3♀♀, Leg. KMO. Ågre (EIS 6): 1999, 2♀♀, Leg. KMO. Tjore (EIS 6): 1999, 3♀♀, Leg. KMO. Krossen (EIS 9): 1999, 1♀ 2J, Leg. KMO. Skogstjern (EIS 6): 1999, 2J, Leg. KMO. Skarekilen (EIS 6): 1999, 1J, 2000, 2J, Leg. KMO. L. Gjerstad-vann (EIS 11): 1999, 1J, Leg. KMO. Ruakerkilen (EIS 6): 2000, 1J, Leg. KMO.

Rilaena triangularis (Herbst, 1799)

“Trekantvevkjerring”

Man har ikke registrerte funn av arten på Sørlandet, men man må anta at den forekommer.

Lophopilio palpinalis (Herbst, 1799)

“Lyngvevkjerring”

Man har ikke registrerte funn av arten på Sørlandet, men man må anta at den forekommer.

Figur 3. *Megabunus diadema* (Fabricius, 1779). “Dronningvevkjerring”. En vevkjerring som er lett å kjenne igjen på de lange øyetuberkel-piggene. Hanner er ekstremt sjeldne. Arten er partenogenetisk (jomfrufødsler). Den er utbredt på Vestlandet fra Sør-Trøndelag - Aust-Agder. Foto: Dr. Hay Wijnhoven, Nijmegen, Nederland.

Figur 4. *Oligolophus tridens* (C. L. Koch, 1836). “Skogvevkjerring”. Hunn. Arten har fått det norske navnet sitt fordi den er vanlig i skog. Den er veldig vanlig i lavlandet i hele Sør-Norge, og finnes nord til Lofoten. Foto: Dr. Jinze Noordijk, European Invertebrate Survey, Nederland.

Oligolophinae

Oligolophus tridens (C. L. Koch, 1836)

“Skogvevkjerring” **Figur 4.**

VAY Kristiansand (EIS 2): Mosby 1977, 3♂♂ 14♀♀
3J. Arten er nok vanlig i regionen.

Paroligolophus agrestis (Meade, 1855)

“Vintervevkjerring”

VAY Kristiansand (EIS 2): Mosby 1977, 2♂♂ 8♀♀
1J. Arten er nok vanligere for regionen enn hva dette lille materialet tilsier.

Lacinius ephippiatus (C. L. Koch, 1835)

“Sadelvevkjerring”

VAY Kristiansand (EIS 2): Mosby 1977, 1♂ 5♀♀.
Arten er sannsynligvis svært vanlig for landsdelen, men er dårlig undersøkt.

Mitopus morio (Fabricius, 1779)

“Fjellvevkjerring”

VAY Kristiansand (EIS 2): Mosby 19.08.1977, 1♀.

VAI Sirdal (EIS 8): Valevatn 12.07.1939, 39748 BM.

Arten vil helt sikkert vise seg å være vidt utbredt i regionen, bare man gjør flere undersøkelser.

Leiobuninae

Leiobunum rotundum (Latreille, 1798)

“Mørkhoftvevkjerring”

VAY Kristiansand (EIS 2): Mosby 19.08.1977, 2♂♂
2♀♀. Man har gjort få undersøkelser på arten.

Leiobunum rupestre (Herbst, 1799)

“Lyshoftvevkjerring” **Figur 5.**

Man har ikke registrerte funn av arten på Sørlandet, men man må anta at den forekommer.

Nelima gothica Lohmander, 1945

“Gruvevevkjerring”

VAY Kristiansand (EIS 2): Mosby 1977, 16♂♂ 1♀ 10J.
Etter alt å dømme finnes arten også andre steder på Sørlandet.

Figur 5. *Leiobunum rupestre* (Herbst, 1799). "Lyshoftevevkjerring". Hunn. Det norske navnet har den fått etter de lyse hofteringene. Arten er vanlig i lavlandet i det sørlige Norge, selv om den ikke er rapportert fra Sørlandet ennå. Individet på bildet mangler en fot. Vevkjerringene er i stand til å "kaste" et bein under farlige situasjoner. Foto: Dr. Christian Komposch, ÖKOTEAM, Institute of Animal ecology and Landscape planning, Graz, Østerrike.

Takk til Dr. Hay Wijnhoven, Nijmegen, Nederland, Dr. Jinze Noordijk, European Invertebrate Survey, Nederland og Dr. Christian Komposch, ÖKOTEAM, Institute of Animal ecology and Landscape planning, Graz, Østerrike for lån av bilder. Takk også til Kjell Magne Olsen, Oslo, for at jeg fikk inkludere en del av hans funn.

Litteratur

Meidell, B. A & Stol, I. 1990. Distribution of *Nemastoma bimaculatum* (Fabricius, 1775) and *N. lugubre* (Müller, 1776) (Opiliones) in Norway, with a discussion on "east-west pairs of species". Fauna norv. Ser. B. 37, 1-8.

Solhøy, T. 1982. *Trogulus tricarinatus* (L.) (Opiliones, Trogulidae) recorded for the first time in Norway. Fauna norv. Ser. B. 29, 48.

Stol, I. 1980. Opiliones i Noreg. Utbreiing - Økologi - Morfologisk variasjon. Thesis. 144s. Universitetet i Bergen, Norge.

Økland, K. A. 1981. Inndeling av Norge til bruk ved biogeografiske oppgaver - et revidert Strand-system. Fauna 34, 167-178.

Ingvar Stol
Malthusvegen 26,
Karmøy,
NO-4274 Stol, Norge
ingvarstol@bluezone.no

Aktuelle bøker

Norges sommerfugler

Boka presenterer alle våre 872 arter større dagsommerfugler og nattsvermere, men ikke møll. I tillegg dekker boka 86 arter som forekommer i våre naboland, og som kan tenkes å dukke opp i Norge. Boka presenterer 958 arter på 450 sider. 152 fargeplansjer og 872 kart. **Kr390**

Blomflugor bind 2 - Nationalnyckel

(*Eristalinae & Microdontinae*)
Volumet presenterer alle Nordens 243 arter av blomsterfluer i underfamiliene *Eristalinae* og *Microdontinae*. Hver art beskrives utførlig i tekst og bilder med fargeplansjer og utbredelseskart. Bestemmelsesnøkler til alle arter. Høykvalitet. 480 sider. Utgitt jan 2010.

Blomflugor bind 1

Sammen med bind I som behandler underfamilien *Syrphinae* (169 arter) på 408 sider dekker de to bindene alle Nordens arter. **Kr398 pr bind**

Danmarks sommerfugle En felthåndbok, NY

Av Top-Jensen, M. og Fibiger, M. Danmarks sommerfugle er den første som omhandler samtlige danske storsommerfugler - i alt 1012 arter. Boka har fotos av alle artene både fra felt i deres naturlige hvilestilling og som preparerte dyr på farvetavler. Oppdatert på utbredelse. 71 fargeplansjer, 678 sider, Hardperm. **Kr750**

Våre superlette håver har poser i gjennomiktig spesialstoff, teleskop glassfiberstenger og er sammenleggbare. Mange ulike størrelser på stengene og ulike hâvdiаметere.

Standardhâv - 35cm diam. på nettet (hvitt eller brunlig)
Todelt stang 43-80cm. - **Komplett Kr386**

Sommerfuglkasser

Tette kasser av høy kvalitet (glass fast i lokket, m/plastazote bunnmateriale).

Størrelse	Pris	Brun	Trehvit
15x18 cm	228	224	
15x23 cm	242	235	
23x30 cm	289	285	
30x40 cm	360	352	
40x50 cm	428	410	

ANNET UTSTYR

Slaghâv (lett 35cm u/skaft)	Kr357
Stangsil	Kr229
Vannhâv m/skaft	Kr466
Insektnâler i alle størrelser 100pkfra	Kr43
Spennestrimlerfra	Kr40
Spennbrett 40cm langt justerbartfra	Kr142
Spennbrett 30cm lengde balsatrefra	Kr171
Preparasjonsnâl med treskaft	Kr25
Pinsett	Kr41
Avlivningsglass	Kr90
Ethylacetat (eddiketer)300ml	Kr156

Robinson felle m/lys -

Vår største og mest robuste felletype med lang holdbarhet. Fellen som med 80w eller 125w kvikksølvlampe gir best fangst. Fellen brukes mye av fagfolk og erfarne entomologer.

Pris inkl. lyskit kr**3400**

Lysutstyr for insektfelle

Lyskit for 12V strømforsyningKr**1250**

Lyskit for 220V strømforsyningKr**850**

Digitale kart

Jan Stenløkk

Fra 1. desember 2009 har det vært mulig å søke på Statens kartverks nettsider og få direkte tilgang til digitale karttjenester helt gratis. Dette er av stor nytte for entomologer, da kartene oppdateres jevnlig (om lag 100 kart revideres årlig, fra land og sjø) og det er i tillegg mulig å hente ut koordinater (både geografiske og UTM) fra nettsiden. Det blir da mye lettere å angi funnlokaliteter med koordinater, enn å finne de fram på papirkart.

Da Norge ble med i NATO i 1949 la Forsvaret fram planer om en ny landsdekkende, militær kartserie i målestokk 1:50 000. Få år etter kom en foreløpig utgave i svart-blått, basert mye på tidligere, tyske oppmålinger og gradteigs- og rektangelkart. Etter få år var det gitt ut 570 slike svart-blå kartblad, med betegnelsen ”M711”. På midten av 1950-tallet ble det tegnet nye kart, basert på flyfotografering, og det første av disse kartene (i farger) kom i 1962. Dette var en sivil kartserie utarbeidet av Norges geografiske oppmåling (NGO), men bare 47 blad ble ferdig, da mange foretrakk den militære utgaven som hadde rutenett. Det ble i årene fremover utgitt flere ”midlertidige utgaver” med blant annet begrenset antall stedsnavn. En ny stor revisjon kom i 1989, og kartene ble fulldigitalisert. De tidligere kartene hadde

en kartreferanse knyttet til ”Europeisk Datum 1950” (ED50), men i 1990 ble datum endret til ”World Geodetic System 1984” (WGS84) og hele kartserien ble lagt om til nytt datum fram til 1996. Forskjellen mellom ED50 og WGS84 kan være noen hundre meter, og er beskrevet tidligere i ”Insekt-Nytt” (Stenløkk 1994). Det er viktig å være klar over at eldre ED50 rutenett er sort, mens WGS er trykket i blått. UTM-kart på salg er ofte gamle med ED50-rutenett! De nye kartene ble også gitt annet navn; N50 framfor M711. Dagens kartserie består av 727 gradteigskartblad og dekker hele fastlands-Norge. De har ”European Reference Frame 1989” (EUREF89) som datum, og som er offisielt geodetisk datum i Norge i dag. EUREF89 er nesten identisk med tidligere WGS84. Som tidligere omtalt i ”Insekt-Nytt” (Stenløkk 1997) er det også gitt ut kart i skala 1:250 000 med UTM nett (kartverkets fylkeskart) – nyttige for felt da det fort blir mange kartblad i større målestokk!

For å finne de nye, digitale og gratis kartene til Statens Kartverk, går man inn på nettsiden <http://www.statkart.no/> Her ligger for øvrig lenker til mange nyttige karttjenester, som satellittfoto, geologiske kart (kalkrik grunn gir mange sjeldne planter og dermed insekter...), etc. For de nye gratiskartene, velges ”større kart”

på startside. Ved å zoome inn til ønsket målestokk, og bruke UTM-knappen i menyen, kommer et sidevindu med UTM-koordinater for punktet. Det er også mulig å måle avstander mellom to definerte punkter. Tilsvarende knapper virker også for våre naboland. Med mulighet for å legge funndata i Artsdatabanken, er det enda mer aktuelt enn noensinne å få med UTM-koordinater på nåletiketten. Det skulle nå være enkelt å trykke kart over ønsket område, merke av i felt og raskt finne koordinater hjemme foran PCen.

En annen, nyttig internettreferanse om kart er for øvrig fra universitetet i Texas: http://www.lib.utexas.edu/maps/ams/northern_europe/ Her finnes eldre kart (1951-) i målestokk 1:250 000 over hele landet (serie M515, U.S. Army Map Service) – og for øvrig kart fra hele verden til gratis nedlasting. Et funn for alle kartentusiaster!

Referanser

- Stenløkk J.A. 1994. Revisjon av UTM-koordinat systemet. Insekt-nytt 4: 15-16.
 Stenløkk, J.A. 1997. Kjekt å ha - nye fylkeskart med UTM. Insekt-Nytt 1: 30.

Statens Kartverks nettsider:
<http://www.statkart.no/>

Kart i skolen (mange muligheter):
<http://www.kartiskolen.no>

Andre kart for nedlasting:
<http://www.lib.utexas.edu/maps/>

3-dimensjonale kartbilder:
<http://www.norgei3d.no/>

Universitetet i Texas:
http://www.lib.utexas.edu/maps/ams/northern_europe

Jan Stenløkk
 Kyrkjeveien 10
 4070 Randaberg
jansten123@online.no

Bokanmeldelser:

Norges sommerfugler. Håndbok over Norges dagsommerfugler og nattsvermere.

Aarvik, Leif, Hansen, Lars Ove, og Kononenko, Vladimir. 2009.

Sommerfugler er vakre og spennende dyr og mange har latt seg fascinere av dem. Små fargerike skapninger som på skjøre vinger danser fra blomst til blomst og gir sommerdagen mening og innhold. Fram til i dag har alle med interesse for norske sommerfugler vært henvist til å bruke danske, svenske eller engelske bøker for å kunne bestemme disse. Bøker som bare delvis er tilpasset norske forhold, med arter som ikke finnes her, mens andre arter som finnes i Norge mangler i disse bøkene. Det har vært nødvendig med mange bøker for å dekke alle de forskjellige sommerfuglfamiliene.

Men for fem år siden sådde den danske entomologen Michael Fibiger tanken om at det var behov for en *norsk* bok om sommerfugler – og nå ligger resultatet her. En komplett samling av *alle* store norske sommerfugler mellom to permer. Ingen andre land har en tilsvarende håndbok. En praktfull bok og et uvurderlig redskap for alle med interesse for sommerfugler – både nybegynnere og viderekomne.

Boka er delt inn i en generell og en spesiell del. Den generelle delen gir en god innføring i sommerfuglenes bygning og utvikling, leveområder og viktige naturtyper. Den gir også mange gode råd om hvordan man bør studere og samle sommerfugler, og det er et eget avsnitt om klassifikasjon og navngiving. Her er det mange gode tips både for amatører og viderekomne.

Leif Aarvik, Lars Ove Hansen & Vladimir Kononenko. Norges sommerfugler Håndbok over Norges dagsommerfugler og nattsvermere. Norsk entomologisk forening, Naturhistorisk museum. Oslo 2009. 432 s. ISBN 978-82-996923-2-8. Pris 390.-

587. GULFLEKKET BJØRNESPINNER

Hyphoraia aulica (Linnaeus, 1758)

Kjennetegn: ♂ 33-37 mm., ♀ 36-44 mm.

Utbredelse: Europa, Lilleasia og Kaukasus; mot øst til Korea og Japan. Ikke funnet i Norge, men finnes i Sør-Sverige og Sør-Finland, nærmest oss langs kysten av Nord-Jylland i Danmark.

Larve: På ulike urter, bl.a. vikke (*Vicia*), fiol (*Viola*), sildre (*Saxifraga*) og sveve (*Hieracium*).

Imago: m.5-p.7, på solrike og varme tørrenger med sparsom vegetasjon, gjerne på sand eller kalkgrunn.

588. MYRBJØRNESPINNER

Pararctia lapponica (Thunberg, 1791)

Kjennetegn: 37-45 mm.

Utbredelse: Nordlige deler av Fennoskandia, europeisk Russland og Sibir; i Sibir også på isolerte fjellkjeder i sør. I Nord-Amerika i Alaska og Canada. I Norge i indre Troms og i Karasjøk, Porsanger og Sør-Varanger i Finnmark.

Larve: På dvergbjørk (*Betula nana*), molte (*Rubus chamaemorus*), blokkebær (*Vaccinium uliginosum*) og på flere vierarter (*Salix*); sannsynligvis har den enda flere vertsplanter.

Imago: u.6-m.7, på myr og fuktig fjellfrei fra øvre del av barskogsone til over tregrensen.

589. POLARBJØRNESPINNER

Acerbia alpina (Quensel, 1802)

Kjennetegn: 60-69 mm.

Utbredelse: Nordlige deler av Fennoskandia og Russland, i Sibir også på fjellkjeder i sør, samt i det nordlige Mongolia. I Nord-Amerika i Alaska og det nordvestlige Canada. Bare funnet tre ganger i Norge; i Storfjord i Troms og i Alta og Tana i Finnmark.

Larve: Observasjoner mangler, men i fangenskap aksepterer larvene mange ulike planter.

Imago: m.6-p.7, på sør- eller vestvendte fjellskråninger som er rikelig bestrødd med steinblokker.

590. BRUN BJØRNESPINNER

Arctia caja (Linnaeus, 1758)

Kjennetegn: 46-71 mm.

Utbredelse: Europa og Midtøsten til Pakistan. Mot øst til Kina, Korea og Japan. Også utbredt i Nord-Amerika. Vanlig på Sørlandet og den sørlige delen av Østlandet. Mangler over store deler av Vestlandet og Trøndelag, men har forekomster langs kysten av

Nordland, og er påvist helt nord til Tromsø.

Larve: På ulike trær, busker og urter.

Imago: 7-m.8, på ulike åpne biotoper som enger, strender, lyngheier og hogstflater.

591. GLANSSPINNER

Callimorpha dominula (Linnaeus, 1758)

Kjennetegn: 44-56 mm.

Utbredelse: Europa, Lilleasia, Kaukasus, Turkmenistan, Iran og Irak. I Norge funnet én gang som immigrant: Lærdal i indre Sogn, 1897. I Norden finnes arten lokalt i det aller sørligste Sverige og i det østlige Danmark, lenger nord som immigrant.

Larve: I Norden først og fremst på valurt (*Symphytum officinale*), stornesle (*Urtica dioica*) og bringebær (*Rubus idaeus*).

Imago: u.6-p.8, i skogbryn og lysninger i frodig skog, særlig edelløvskog.

592. KARMINSPINNER

Tyria jacobaeae (Linnaeus, 1758)

Kjennetegn: 30-44 mm.

Utbredelse: Europa, Lilleasia og Kaukasus; mot øst til Kina. Som et ledd i bekjemningen av landøya har sommerfuglen blitt introdusert til Nord-Amerika og Australia. I Norge forekommer arten på noen få lokaliteter ved Oslofjorden, spesielt på øya Rauer i Fredrikstad finnes den i enorme mengder. I gunstige år sprer den seg, og kan finnes langt utenfor kjerneområdet. Påvist rundt Oslofjorden og langs kysten til Jæren.

Larve: På landøya (*Senecio jacobaeae*) og andre arter av svineblom (*Senecio*).

Imago: 6-p.7, på tørrenger, gjerne på grus eller sandjord der vertsplantene vokser.

593. HEIBJØRNESPINNER

Coscinia cribraria (Linnaeus, 1758)

Kjennetegn: 29-40 mm.

Utbredelse: Europa, Lilleasia og Nord-Afrika; mot øst til Kina og Amur i russisk Fjerne Østen. I Norge lokalt temmelig vanlig på Østlandet og på Sørlandet vest til Kristiansand.

Larve: På ulike urter, bl.a. gress og røsslyng (*Calluna vulgaris*).

Imago: 7-m.8, på tørre, magre og solrike steder, ofte på sand eller i sørvendte bergskråninger.

Figur 1. Eksempler på tekst og plansje fra Norges sommerfugler (her Arctiinae).

97. Nattfly – Noctuidae

587♂

587♀

588

588

589

590

591

592

593

593

Den systematiske delen av boka behandler 958 arter som er avbildet på 163 fargeplansjer (fig 1.). Alle norske arter av rotetere, glassvinger, tredrepere, dagsommerfugler, bloddråpesvermere, tussmørkesvermere, smygere, spinnerer, målere og nattfly blir behandlet, og i tillegg er det tatt med en rekke arter som kan forventes å dukke opp i Norge.

Til plansjene er det valgt individer som er typiske for arten, og i de tilfellene hvor arten varierer i utseende er det valgt flere bilder. Resultatet er utrolig bra, med skarpe, detaljrike og fargeriktige bilder. De fleste artene lar seg bestemme ved å se på plansjene. Der det er nødvendig for sikker artsbestemmelse, er genitalier eller andre detaljer illustrert.

For at det skal være lett å bruke boka er alle plansjene plassert som høyre side og på motstående venstre side er omtalen av artene. Alle arter omtales med norsk og latinsk navn. Teksten er kortfattet og omhandler artenes størrelse, utbredelse, larvens næringsplanter, biotop og flygetid for den voksne sommerfuglen. Til alle norske arter er det også et kart som viser artens utbredelse. Ved hjelp av disse opplysningene vil leseren fort kunne danne seg et bilde av når og hvor sommerfuglen er å finne.

Boka omhandler i alt 19 familier av sommerfugler som er plassert i systematisk rekkefølge. Ved innledningen til hver familie får vi en grundig beskrivelse av familien og de særtrekk artene i familien har. Deretter blir de enkelte artene i familien presentert. Der det er plass krydres teksten med vakre bilder av sommerfugler i naturen og gode biotopbilder.

I over femti år har jeg studert og samlet sommerfugler og ønsket om og behovet for en god norsk sommerfuglbok har alltid vært der. Nå er boka her og alle med interesse for sommerfugler har fått et nytt og uvurderlig redskap. De fleste artene av våre store norske sommerfugler lar seg nå ganske lett bestemme. Boka viser også hvilket fantastisk mangfold sommerfuglene representerer og vil utvilsomt engasjere og inspirere folk til å ta vare på og verne om sommerfuglene og deres livsmiljøer.

Dette er en bok som alle med interesse for norsk natur bare må ha. En nødvendig oppslagsbok som har sin naturlige plass både på hytta og hjemme. Den er inspirerende og pedagogisk lagt opp og bør selvsagt også finnes i et hvert skolebibliotek. Boken er på 432 sider og har et hendig format, 20 X 26,5 cm. Med sine 1618 gram er den kanskje litt for tung til å ha med i ryggsekken, men en pris på 390 kroner er det ikke noe å si på.

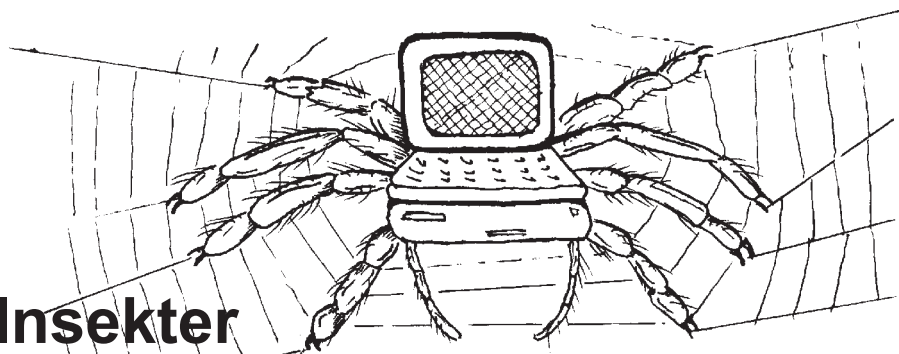
Det har sneket seg inn noen få trykkfeil i denne førsteutgaven av boka, men med et enkelt vedlegg vil det være fort gjort å rette opp feilene.

Gjennom *Norges sommerfugler* har Leif Aarvik, Lars Ove Hansen og Vladimir Kononenko gitt alle med interesse for disse dyrene et uvurderlig redskap. Denne boka vil bli stående som en milepæl i norsk entomologisk historie.

Jostein Bærø Engdal

Insekter i nettet

ved Jan Stenløkk

”Bug Power”

Den ser ut som en tallerken med ledningspagetti, lukter ille, veier en kilo og har en toppfart på 30 centimeter i timen – og det er en robot som får sin energi av døde fluer! Kraften til maskinen lages i ”Microbial Fuel Cells” der organiske stoffer brytes ned, og hydrogen splittes til strøm. Selv om det tar 12 minutter å generere nok kraft for å flytte seg bare to cm, så kan roboten tenkes utviklet slik at den fanger sin egen føde (som fluer) ved å benytte spesielle odører (les: kunstige ekskrementer) for å tiltrekke seg tovingene. Slike ”release and forget” roboter kan operere i svært lang tid på steder der mennesker ikke ønsker å være. Så lenge bakteriene i roboten er i live, er maskinen svært seiglivet. Det blir visst konkurranse om insektene i framtiden...

Etter: ”Energy Autonomy: Towards a truly Autonomous Robot“
<http://www.ias.uwe.ac.uk/projects.htm>

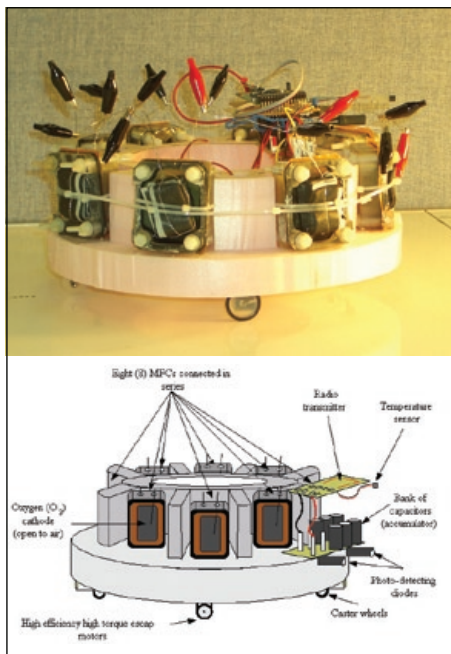

Foto og ill.: IAS EcoBot Team
www.ias.uwe.ac.uk/projects.htm

Nok en "bug"

En "software-bug" er som kjent en feil eller en svikt i et dataprogram. Det kan få fatale følger, med både tap av menneskeliv og store pengebeløp som er dokumentert. Men det finnes også virkelige "bugs" eller insekter i datamaskiner. Opphavet til betegnelsen "bug" ("insekt" eller "kryp") i programmeringssammenheng gis feilaktig til Grace Hopper. Hun jobbet i 1947 med en feil i en Mark II-computer, der en nattsommerfugl hadde blitt fanget i et relé. Dette er første kjente, eller i alle fall dokumenterte, virkelige "bug" i computersammenheng. Insektet ble limt inn i loggboken, og finnes fortsatt. Men uttrykket "bug" ble brukt allerede av Thomas A. Edison i 1878- likevel i mer generell betydning, computere fantes ikke på den tiden...

Etter: "Software bugs", internett:
http://en.wikipedia.org/wiki/Software_bug

Hva er mest plagsomt?

En spørreundersøkelse gjennomført for mygg- og flåttmiddelprodusenten "Autan", med et landsrepresentativt utvalg på 1013 voksne personer, har gitt sin hjertens mening om hvilke insekter som er den største plagen her i landet. 49,2 % av nordlendinger synes myggen er verst, mot 33,9 % for resten av landet. Knott (sviknott), flått og veps også er insekter som er bryssomme, og i landet sett under ett syns 19 % at veps er mest plagsom, 16 % mener det samme om flått og 9 % om knott. Særlig er knotten ille på Vestlandet og i Trøndelag.

Etter: Vesterålen Online 2.06.2009:
<http://www.vesteralen-online.no/forbruker/?F=A&N=14360>

9/9

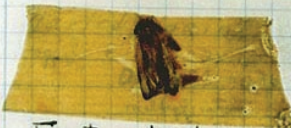
0800 Antan started
 1000 " stopped - antan ✓

1300 (032) MP-MC { 1.2700 9.037 847 025
 (033) PRO 2 2.130476415 9.037 846 995 connect
 (033) PRO 2 2.130476415 4.615925059(-2)
 connect 2.130676415

Relays 6-2 in 033 failed special speed test
 in relay .. 11.00 test.

Relays changed

1100 Started Cosine Tape (Sine check)
 1525 Started Multi-Adder Test.

1545 Relay #70 Panel F
 (moth) in relay.

1700 Antan started.
 1700 closed down.

First actual case of bug being found.

Første "computer-bug". Foto: <http://www.history.navy.mil/photos/images/h96000/h96566kc.htm>

PÅ LARVESTADIET
ved Halvard Hatlen

Her er 20 nye spørsmål, laget laget fra noen eldre nummer av Insekt-Nytt. Bladene kan lastes ned i pdf-format, fra hjemmesiden vår: www.entomologi.no. På den måten blir det mulig for de fleste å slå opp i kildene for mer lesning.

20 spørsmål med yrkesvilledning:

Regler kun de under 15 år har lov å bruke hjelpemidler!

1. Hvilken norsk art er den vanligste av praktvannnymfene (Calopterygidae)?
 2. Hvor mange arter ryggsvømmere (Notonectidae) finnes det i Norge?
 3. Hvordan lagrer (oppmaganiserer) en ryggsvømmer luft den kan bruke under lange dykk?
 4. I hvilken naturtype kan en forvente å finne blåvingevannnymfe (*Calopteryx virgo*)?
 5. Lever norske furubukker (*Monochamus sutor*) i symbiose med en nematode (rundorm)?
 6. I såfall, kan furubukken ta skade av nematodene?
 7. Hvor mange «furuvednematoder» kan det finnes på eller i én furubukk; 100, 10000 eller 100000?
 8. Hvor på furubukken oppholder nematodene seg?
 9. Har furubukken noen nytte av nematodene?
 10. Kan norske nematoder i furuved drepe unge friske furutrær (i Norge)?
 11. Når feiret Norsk entomologisk forening 75 år?
 12. Hvem var mangeårig redaktør for Norsk entomologisk tidsskrift (1966-1978) og ble hedret på 75 års festen til NEF?
 13. Nevn minst to habitatforskjeller mellom skog og dyrket mark som har betydning for insektene?
 14. Nevn et par slekter løpebiller (Carabidae) som gjerne finnes på dyrket mark?
 15. Er det gjort observasjoner eller funn av sørgekåpe (*Nymphalis antiopa*) i Finnmark?
 16. Finnes det insekter med bare et titalls fasetter i hvert øye?
 17. Hva lever voksne tsetsefluer av?
 18. Sykdommen Nagana overføres fra tsetsefluer. Hvem er utsatt for å få denne sykdommen?
 19. Hva kalles den fryktede sykdommen tsetsefluer kan overføre til mennesker ?
 20. Hvem var en av de første til å skrive om insekter i Norge?
-

Svarene står på neste side:

Svarene:

1. Blåvingevannymfe (*Calopteryx virgo*). Nikolaysen 1979.
2. Tre arter. Olsvik 1981 (se også Norske insektstabeller 8).
3. Den har en kjøl på bakkroppens underside, med lange hår på hver side, disse danner et hulrom hvor luften lagres. Olsvik 1981.
4. Langs grunne bekker i barskog, sør i Norge. Nikolaysen 1979.
5. Ja. *Bursaphelenchus muchonatus* som ikke nevneverdig plager furubukken, men derimot furutrærne. Bakke 1990.
6. Nei, i liten grad, de lever i symbiose (samboerskap). Furubukken er nematodenes transportmiddel til nye furutrær. Bakke 1990.
7. Opptil 100 000 nematoder (? tall fra Japan). Bakke 1990.
8. De kryper inn i furubukkens trakéer, under puppestadiet. Bakke 1990.
9. Ja, nematodene svekker trærne, slik at de bedre kan nyttes til egglegging. Bakke 1990.
10. Nei ikke så langt vi vet, men det har skjedd under gunstige forhold i et forsøk. Bakke 1990.
11. 1979 (11. mai). Redaksjonen 1979.
12. Lauritz Sømme. Redaksjonen 1979.
13. Lysintensitet, fuktighet, temperatur, påvirkning fra mennesker. Andersen 1979.
14. *Amara*, *Harpalus*, *Calathus* og *Bembidion*. (og sikkert noen flere). Andersen 1979.
15. Ja, øst i Finnmark, i Sør-Varanger. Ness. 1990.
16. Ja, viftevingene, men de har til gjengjeld «like godt» syn, ettersom de har mange flere lysoppfattende celler i hver fasett. Stenløkk 2001.
17. Blod fra mennesker og dyr (pattedyr). Alvheim 1981.
18. Husdyr. Alvheim 1981.
19. Afrikansk sovesyke. Alvheim 1981.
20. Biskop Erich Pontoppidan, i sin bok om Norges naturlige historie fra 1753. Sømme, L. 2004.

0-5 riktige: Dårlig, vi anbefaler en karriere som økonom, børsmegler, it-konsulent eller politiker.

5-10 riktige: Middels bra. Du kan kanskje bli lærer.

10-15: riktige: Meget bra, entomolog kan være en mulighet for deg.

15-20 riktige: Utmerket (du har vel ikke kikket?). Entomolog er yrket for deg. Kontakt Insekt-Nytt redaksjonen for ytterligere yrkesvilledning.

Litteratur:

- Alvheim, Tor. 1981. *Tsetsetfluer*. Insekt-Nytt 6 (2) s.18
- Andersen, Arild. 1979. *Fangst av løpebiller og kortvinger på dyrket mark*. Insekt-Nytt 4 (4) s. 14
- Bakke, Alf. 1990. *Furubukkene og dens samboere*. Insekt-Nytt 15 (1) s. 3-6
- Ness, Torstein. 1990. *Admiral ytterst i nordøst* Insekt-Nytt 15 (1) s. 7-8
- Nikolaysen, Jørn. 1979. *Tre spesielle vannymfer*. Insekt-Nytt 4 (4) s. 10
- Olsvik, Hans. 1981. *De norske ryggsvømmere*. Insekt-Nytt 6 (1) s. 8
- Redaksjonen 1979. *Foreningsnytt*. Insekt-Nytt 4 (4) s.17
- Stenløkk, Jan. 2001. *Insekter i nettet*. Insekt-Nytt 26 (3/4) s. 38-40.
- Sømme, Lauritz. 2004. *Trekk fra entomologiens historie i Norge*. Insekt-Nytt 29 (1/2) s. 10
-
-

Årsmelding 2009

Norsk entomologisk forening

I perioden har foreningen hatt følgende personer i ombud:

NEFs styre:

Formann Geir E. Søli, Oslo
Nestformann Jostein B. Engdal, Sætre
Sekretær Jan Arne Stenløkk, Randaberg
Kasserer Hallvard Elven, Oslo
Styremedlemmer Morten Falck, Oslo
Leif Aarvik, Ås
Øivind Gammelfo, Grua

Insekt-Nytt

Redaktør
Redaksjon

Anders Endrestøl, Oslo
Jan Arne Stenløkk, Randaberg
Leif Aarvik, Ås
Lars Ove Hansen, Drammen
Hallvard Hatlen, Gjemnes
Hallvard Elven, Oslo
Eirik Rindal, Oslo

Styret for NEFs fond

Trond Hofsvang, Ås
Lita Greve Jensen, Bergen
Arne C. Nilssen, Tromsø

Insecta Norvegiae

Redaktør
Redaksjon

Lars Ove Hansen, Drammen
Øivind Gammelfo, Grua
Eirik Rindal, Oslo
Frode Ødegaard, Trondheim

Distributør

Leif Aarvik, Ås

Norske Insekttabeller

Redaktør

Sigmund Hågvar, Ås

Revisor

Claus Christiansen, Ås

Valgkomité

Sigmund Hågvar, Ås
Lars Ove Hansen, Drammen

NEFs Internettisider

Redaktør

Eirik Rindal, Oslo

Tidsskrifter

Norwegian Journal of Entomology

Redaktør Øivind Gammelfo, Grua
Redaksjonskomiteen Arne C. Nilssen, Tromsø
Lita Greve Jensen, Bergen
Arild Andersen, Ås
Knut Rognes, Stavanger
John O. Solem, Trondheim

Representant i Samarbeidsrådet for bevaring av biologisk mangfold (SABIMA)

Øivind Gammelfo, Grua

Kartleggingskoordinator for Artsdatabanken (50% stilling) via SABIMA

Hallvard Holtung, Ås

Medlemstall

Ved utgangen av 2009 hadde foreningen 616 medlemmer. De fordeler seg på 491 norske, 40 nordiske og 85 fra utlandet utenfor Norden. Til sammen 77 av 'medlemmene' er bytteforbindelser som vi utveksler tidsskrifter med.

I løpet av året har foreningens medlemstall øket fra 590 til 616. Vi ser en økning i både norske (+17) og nordiske (+13) medlemmer, mens antall medlemmer fra øvrige verden viser en svak nedgang (-4 medlemmer).

Alle nyinnmeldinger skjer nå via innmeldingsskjemaet på foreningens nettsider.

Medlemsmøter

- 20. jan. *Årets fangst*. - Diskusjon og fremvisning av fjorårets fangst.
- 17. feb. Årsmøte. – Foredrag ved Anders Aak, Folkehelseinstituttet: *Spyfluer og tørrfisk - Felleutvikling og massefangst*.
- 17. mar. Sigmund Hågvar, Universitetet for miljø og biovitenskap: *Norsk natur - farvel. Tapet av vår naturarv sett med entomologisk blikk*.
- 21. apr. På reise med hæv og fangstglass. Våre medlemmer var invitert til å fortelle om sine reiser på jakt etter seksfotinger.
- 13. okt Jan Arne Stenløkk, Planteforsk: *Insektfossiler og fossile insekter*
- 3. nov. Spesialpreparering for artsbestemmelser. Ved Leif Aarvik & Geir Søli, Naturhistorisk museum.
- 1. des. Morten Falck, Oslo & Øivind Gammelmo, BioFokus: *Norske klegg*

Styremøter

Det har vært avholdt 3 styremøter: 3. februar, 15. april og 23. september 2009.

Kurs

Jomfruland, 14-16. aug. For femte året på rad ble det arrangert entomologisk samling i regi av SABIMA og NEF. I år var vi samlet på Øitangen gård på Jomfruland, Kragerø. Helgen var dessverre preget av regn, vind, og generelt dårlig insektsvær. Allikevel ble det en hyggelig helg for de 17 entomologene som deltok, med god mat, faglig utveksling, og foredragsholdere fra foreningen, SABIMA og den svenske ArtDatabanken. Noen gode funn ble det tross alt også. Med oss på seminaret var fire medlemmer fra sopp og nyttevekstforbundet som kartla soppfloraen på øya. Vi hadde gode erfaringer med dette samarbeidet på tvers av artsgruppene.

Ekskursjoner

Nabbetorpdammen, Fredrikstad. 15. juni. Kartlegging av limnofaunaen i en utbyggings-truet dam. 4 medlemmer fra NEF deltok, og registrerte flere rødlistearter i dammen. Artsliste fra turen ble sendt til Fylkesmannen i Østfold, og inngår i behandlinga av reguleringsplanen for området.

Andre medlems- og publikumsaktiviteter

Stand på Hage09. På årets hagemesse på Lillestrøm, 17.-19. april, hadde Naturhistorisk museum en stor stand hvor publikum kunne få snakke med naturvitere. Her stilte også

foreningen opp og under eget banner ble det vist frem insekter for publikum, og reklamert for foreningens tidsskrifter og medlemstilbud.

Insekt søndag 11. oktober. Sammen med entomologer fra Naturhistorisk søndag var foreningens medlemmer med på å arrangere en åpen insektsøndag for museets publikum. Her kunne publikum, både store og små, få se på insekter (i kasser, under lupe og på flatskjerm) og få snakke med insektkjennere.

Kartleggingskoordinator (tidl. Rødlistekoordinator)

Siden 2004 har NEF og SABIMA hatt et godt samarbeid om en "rødlistekoordinator" med ansvar for bl.a. å engasjere våre medlemmer i datainnsamlingen om rødlistede arter. Det har vært en 50 % stilling, og Øivind Gammelmo satt i stillingen det første året, og deretter overtok Anders Endrestøl som gjorde en stor innsats i stillingen inntil han i 2009 gikk over i annet arbeid da finansieringen av Rødlisteprosjektet ble trappet ned. I samarbeid med NEF, har imidlertid SABIMA sørget for en tilsvarende stilling likevel kan opprettholdes gjennom en årlig bevilgning fra Artsdatabanken (kanalisert gjennom Direktoratet for naturforvaltning). Stillingen vil bli kalt kartleggingskoordinator, og skal bidra til å koordinere kartleggingsinnsatsen blant frivillige foreningsmedlemmer.

To halve stillinger som kartleggingskoordinator i henholdsvis entomologi og zoologi ble lyst ut med søknadsfrist 23. februar 2009. Det kom inn 39 søknader, og Hallvard Holtung ble tilsatt i begge stillinger. Hallvard er 26 år gammel biolog med mastergrad fra NTNU i Trondheim.

I tillegg til å koordinere kartleggingsinnsatsen blant våre medlemmer, skal kartleggingskoordinatoren også legge til rette for seminarer og turer, gi støtte til medlemmenes egne kartleggingsprosjekt, samt å bidra til å styrke foreningen generelt. En vesentlig del av stillingen består av arbeid med Artsobservasjoner, særlig med å få på plass kvalitetssikring av data.

Tidsskrifter

Norwegian Journal of Entomology. Volume 56 (1) ble trykket 5. juni, og sendt ut før sommeren. Volume 56 (2) ble trykker 15. desember, og sendt ut i januar 2010 (sammen med Insekt-Nytt). Det har vært god stofftilgang for NJE i 2009, og flere artikler ligger på vent til Volume 57 (1). Det ble publisert 5 nye arter for vitenskapen i NJE i 2009; 3 arter Syrphidae og 2 arter Collembola. 50 nye arter for Norge ble publisert og 2 nye arter for Svalbard. I tillegg ble flere større grupper presentert med detaljert kunnskap om utbredelsen i Norge (Lauxaniidae (Diptera), *Villa* (Bombyliidae, Diptera). Tidsskriftet har publisert artikler innen en rekke organismegrupper; Diptera (8 artikler), Hymenoptera (3), Coleoptera (2), Hemiptera (1), Neuroptera (1), Araneae (1), Acari (1) og Collembola (1).

Insekt-Nytt har i 2009 kommet ut med fire hefter (Volum 34): Nr. 1 i februar, Nr. 2 i mai, Nr. 3 i september, og Nr. 4 i desember. Hefte 1 og 2 hadde hver et opplag på 800, mens Hefte 3 og 4 hadde et opplag på 700. Opplaget har dermed blitt betydelig redusert i løpet av de siste årene fra omkring 1200 til 700 i dag. Dette er for å redusere mengden av hefter på lager som vi i realiteten ikke har behov for. Opplaget vil sannsynligvis for fremtiden forbli på 700 inntil et eventuelt økt medlemstall gir behov for et økt opplag.

Insekt-Nytt blir distribuert til alle NEFs medlemmer, samt til flere biblioteker og offentlige kontorer, journalister o.a. Totalt sendes det derfor ut over 500 eksemplarer.

For første gang ble det også forsøkt å trykke adresser rett på heftet og sende heftene uten konvolutt. Dette ser ut til å fungere bra og sparer både miljø og frivillig pakkemannskap.

NEFs nettsider

Foreningen har sine nettsider fysisk plassert på serveren til Naturhistorisk museum, Universitetet i Oslo. Adressen er: www.entomologi.no. Eirik Rindal var hovedansvarlig for drift av sidene frem til utgangen av oktober. Noen tekniske problemer i forbindelse med en total omlegging av nettsidene ved Naturhistorisk museum, medførte at enkelte tjenester som for eksempel *Norges insekter* var ute av drift i perioder.

Av nyinnskanninger har nyere volum av *Insekt-Nytt* og *Norsk entomologisk tidsskrift* blitt prioritert sammen med innskanninger av eldre norsk entomologisk litteratur som for eksempel Siebkes *Enumeratio*.

Bokutgivelse: *Norges sommerfugler*

Norges sommerfugler er en håndbok over Norges dagsommerfugler og nattsvermere skrevet av våre to mangeårige medlemmer Leif Aarvik og Lars Ove Hansen, og med fargeplansjer av russeren Vladimir Kononenko. Boka behandler 958 arter som avbildes på 163 fargeplansjer. I tillegg er det fotografier i farger av biotoper og sommerfugler i naturen, og der det er nødvendig for artsbestemmelse, er genitalier eller andre detaljer illustrert.

Dette er en bok som vil være svært kjærkommen for mange av foreningens medlemmer, og samtidig styrke interessen for entomologi generelt. Da foreningen styre fikk forelagt manus fra forfatterne, ble styret i NEFs Fond henstilt til å være med på et spleiselag for å få trykket boken. Styret ga sin tilslutning til dette, og til sammen ble det bevilget kr. 100 000 fra NEF og kr. 50 000 fra Artsdatabanken. Det resterende beløpet ble dekket av Natur og Fritid AS som dessuten er ansvarlig for markedsføring og distribusjon.

Boken var i salg fra oktober 2009. I tillegg til i nettbokhandelen *Natur og Fritid*, selges boken også i butikken til naturhistorisk museum i Oslo. NEF mottar 20 % av overskuddet ved ordinært salg av boken.

Artsobservasjoner og innsamlingstillatelse for fredede insekter

Artsobservasjoner er en nettbasert løsning for registrering av artsfunn basert på den svenske Artsportalen. Artsobservasjoner ble lansert 5. mai 2008, og i løpet av 2009 rundet basen 70 000 innrapporteringer. Det meste av disse innrapporteringene stammer rimeligvis fra NEF-medlemmer. For NEF er det vår kartleggingskoordinator Hallvard Holtung som er involvert i arbeidet med artsobservasjoner. Funksjoner for validering (kvalitetssikring) av data i artsobservasjoner skulle lanseres i 2009, men har blitt utsatt av Artsdatabanken, og vil være på plass 2010.

Innsamlingstillatelse for fredede insekter. Nytt av året er at NEF har blitt gitt tillatelse til innsamling av beleggseksemplarer av fredede insekter i Norge (se Insekt-Nytt nr 2, 2009). Tillatelsen er gitt med en rekke betingelser, blant annet at det bare skal samles

fra lokaliteter der arten ikke er samlet på minst ti år. Tillatelsen forvaltes av NEF ved kartleggingskoordinator Hallvard Holtung, som kan gi fullmakt til andre.

I 2009 ble det gitt 7 slike fullmakter. Dette har resultert i innsamling av i alt 28 belegg, hvorav 22 av beleggene er levert til en vitenskapelig samling. Beleggene er samlet inn fra i alt 19 lokaliteter, hvorav 17 er tidligere ukjente for den innsamlede arten. Følgende arter er innsamlet i 2010, antall beleggseksemplarer i parentes: heroringvinge (9), apollosommerfugl (2), mnemosynesommerfugl (13), sinoberbille (4). Innsamlings-tillatelsen har med andre ord ført til mye ny kunnskap om de fredede insektartene. Ordningen fortsetter i 2010.

Økonomi

Ved utgangen av 2009 har foreningen 286 172,91 kroner på brukskonto i DnB og 136 167,44 kroner på Sparekonto i samme bank. Av dette utgjør kr. 193 342,44 foreningens fond. For 2009 ble det gitt driftsstøtte fra Miljøverndepartementet på kr. 209 000.

Foreningens viktigste inntektskilder i 2009 var medlemskontingenter (kr. 125 283,58) samt driftsstøtten fra Miljøverndepartementet. Foreningens største utgiftspost var produksjon av foreningens tidsskrifter (kr. 232 698,72), og utgiftene til trykking av boken "Norges sommerfugler" (kr. 100.000 fra foreningens fond).

Oslo, 4. februar 2010

Geir Søli
Formann

Holger Holgersens legat

Legatets formål er å yte økonomisk støtte til fremme av ornitologi og entomologi.

Det årlige utbyttet vil i 2010 tilfalle entomologien, og i 2011 ornitologien. I 2010 deles det ut inntil kr. 15.000,-. Søknader om støtte fra legatet må inneholde:

- prosjektbeskrivelse m/budsjett
- referanser
- publiseringsplan

Styret for legatet forutsetter å motta tre særtrykk av alle artikler/rapporter som publiseres med økonomiske støtte fra legatet. Det forutsettes videre at legatet blir nevnt i publikasjonene som økonomisk bidragsyter.

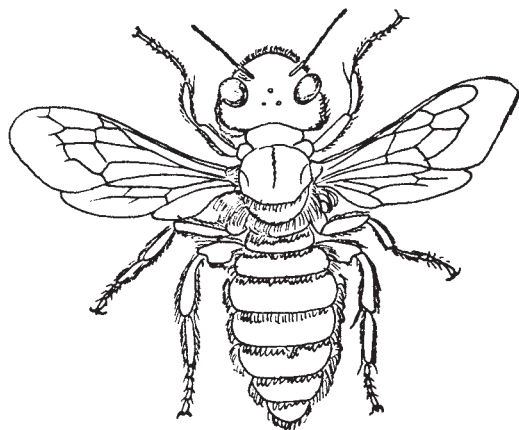
Prosjekter som støttes bør inkludere feltundersøkelser, legatet vil normalt ikke støtte bokutgivelser, digitalisering eller publisering av data innsamlet i andre sammenhenger.

Søknadene sendes til:

Alf Tore Mjøs,
Stavanger Museum,
Muségaten 16,
4010 Stavanger.

Søknadsfristen er 1. april 2010

BI LITT

ENTOMOLOGISKE SMÅNOTISER.

Danmarks Fauna på nett!

I allefall delvis. Dette er jo en av de klassiske seriene man som entomolog har brukt når det gjelder bestemmelseslitteratur. Nå skal det vel sies at endel av disse bindene er utdatert og kanskje ikke så aktuelle lenger, men det er likevel gull. Nå er det mulig å laste ned de 26 første bindene på nettet (bind frem til ca. 1922). Sjekk det ut. På samme sidene er det også veldig mye andre klassiske litterærer god-biter som pdf.

Gå inn på www.archive.org og søk på "Danmarks fauna"

XXVIII Nordic-Baltic Congress of Entomology Birštonas, Lithuania, August 2nd to 7th, 2010

The XXVIII Nordic-Baltic Congress of Entomology will be held in **Lithuania on the 2nd – 7th of August, 2010**. The Congress will be held in Birštonas by the banks of the Nemunas river inside the Nemuno Kilpos Regional Park (Central Lithuania). The Park provides excellent possibilities for collecting and observing arthropods in different types of habitats.

The Congress is organised by the Lithuanian Entomological Society.

All Nordic and Baltic scientists and students, also our colleagues from other countries doing research in entomology are heartily welcomed to the Congress. Besides insects, the congress covers also other terrestrial arthropods: mites, arachnids, etc. Plenary session, sections, poster presentation and excursions will be organised.

To receive the next announcements and assist us to plan ahead for the Congress, please contact us until September 30, 2009. E-mail: info@entomologai.lt

More information is available from the home page of Lithuanian Entomological Society <http://entomologai.it>

Forhandlere av entomologisk utstyr

Natur og Fritid

Norsk firma med godt utvalg av entomologiske bøker og entomologisk utstyr (og annet naturrelatert). Har salg både over disk og over nett. Drevet av og for naturinteressert. www.naturbokhandelen.no

BENFIDAN

Benfidan fører forskjellig entomologisk utstyr, først og fremst innsamlings- og prepareringsutstyr. Her kan man blant annet kjøpe spennbrett, insektnåler og håver. Skriv etter prisliste til: Benfidan, Fruevej 125, DK-7900 Nykøbing Mors, Danmark.

Apollo Books

En bokhandel som spesialiserer seg på entomologisk litteratur. Bestill katalog! Kirkeby Sand 19, DK 5771 Stenstrup, Danmark. E-post: apollobooks@vip.cybercity.dk

B & S ENTOMOLOGICAL SERVICES (MARRIS HOUSE NETS)

Dette firmaet selger forskjellige typer insekt-nett, inkludert malaisetelt. Har produkter som er ansett for å ha svært god kvalitet. www.entomology.org.uk/

OneMed AS (tidligere TAMRO MedLab AS)

Fører stereomikroskoper, binokularluper, laboratorieutstyr, dramsglass o.a. Se annonse på baksida av bladet. Hjemmeside: www.onemed.no

BIOQUIP

Kjempestort entomologisk firma lokalisert i California, USA. Fører det aller meste. Verdt å prøve, men litt dyre! Hjemmeside: www.bioquip.com

Sjekk også følgende side på nettet: <http://insects.ummz.lsa.umich.edu/entostuff.html>

Her har Zoological museum, University of Michigan listet en god del nord-amerikanske og internasjonale firmaer som fører entomologisk utstyr.

Rettledning for bidragsytere:

Tekst. Hovedartikler struktureres som følger: 1) Overskrift; 2) Forfatteren(e)s navn; 3) Selve artikkelen (gjørne med ingress- en kort tekst som fanger leserens oppmerksomhet og som trykkes med halvfete typer; splitt hovedteksten opp med mellomtitler; 4) Evt. takk til medhjelpere; 5) Litteraturliste; 6) Forfatteren(e)s adresse(r); 7) Billedtekster og 8) Evt. tabeller. Alle disse punktene kan følge rett etter hverandre i manus. Send bare ett eksemplar av manus. Bruk forøvrig tidligere numre av Insekt-Nytt som eksempel. Latinske navn skal skrives i kursiv.

Manuskripter må være feilfrie. Manuskripter sendes redaksjonen som e-post eller vedlegg til e-post. De fleste typer tekstredigeringsprogrammer kan benyttes (PDF dokumenter godtas ikke). Eventuelle bilder og illustrasjoner sendes inn samtidig med manuskriptet.

Forfattere av større artikler vil få tilsendt et PDF dokument av artikkelen. 10 eksemplarer av bladet kan sendes etter ønske.

Illustrasjoner. Vi oppfordrer bidragsytere til å illustrere artiklene med fotografier og tegninger. Leveres illustrasjonene elektronisk, vil vi ha dem på separate filer som vedlegg til e-post (formatene TIFF eller EPS er å foretrekke), og med en oppløsning på minimum 300 dpi. Det er en fordel om bildene er tilpasset A5 format med 5,90 cm bredde for én spalte, eller 12,4 cm over to spalter. Legg ikke illustrasjonene inn i tekstredigeringsprogrammet, f.eks. MSWord. Fjern også alle koder etter eventuelle referanseprogram (f.eks. Endnote). Originale fotografier kan sendes inn som papirbilde, dias eller negativer. Redaksjonen forbeholder seg retten til å velge utsnitt og foreta små justeringer på bildet (som f.eks. kontrast og lys).

Korrektur. Forfattere av større artikler vil få tilsendt en PDF for korrektur. Den må returneres senest 3 dager etter at man mottok den. Store endringer i manuskriptet godtas ikke. Korrektur av små artikler og notiser foretas av redaksjonen.

Norsk entomologisk forening

Postboks 386, 4002 Stavanger

E-post sekretær: jansten@c2i.net

Bankkonto: 7874 06 46353 [Hallvard Elven, Munkebekken 186, 1061 Oslo]

Styret 2010

Formann: Geir E. E. Søli, Bogerudveien 23, 0692 Oslo (tlf. 936 23 396)

Nestformann: Jostein Engdal, Langsethveien 39, 3475 Sætre (tlf. 32 79 07 30)

Sekretær: Jan Arne Stenløkk, Kyrkjeveien 10, 4070 Randaberg (tlf. 51 41 08 26)

Kasserer: Hallvard Elven, Munkebekken 186, 1061 Oslo (tlf. 22 32 83 41)

Styremedlem: Morten Falck, Ulsrudveien 13, 0690 Oslo (tlf. 22 26 96 59)

Styremedlem: Øvind Gammelmo, Granvegen 46, 2742 Grua (tlf. 41 66 51 87)

Styremedlem: Leif Aarvik, Nyborgveien 19a, 1430 Ås (tlf. 64 94 24 66)

Lokallag

Finnmark lokallag, c/o Johannes Balandin, Myrullveien 38, 9500 Alta

Tromsø entomologiske klubb, c/o Arne C. Nilssen, Tromsø museum, 9037 Tromsø

Midt-Troms lokallag, c/o Kjetil Åkra, Midt-Troms Museum, Postb. 82, 9059 Storsteines (tlf. 77 72 83 35)

NEF/Trøndelagsgruppa, c/o Oddvar Hanssen, NINA, 7485 Trondheim

Entomologisk Klubb, c/o Lita Greve, Zoologisk Museum, Universitetet i Bergen, Muséplass 3, 5007 Bergen

Jæren entomologklubb, c/o Ommund Bakkevold, Asperholmen 1, 4300 Sandnes

Agerlaget (A-laget), c/o Kai Berggren, Bråvann terrasse 21, 4624 Kristiansand

Grenland lokallag, c/o Arnt Harald Stendalen, Wettergreensvei 5, 3738 Skien

Larvik Insekt Klubb, c/o Torstein Ness, Støperiveien 19, 3267 Larvik

Drammenslaget / NEF, c/o Tony Nagypal, Gløttevollen 23, 3031 Drammen

Numedal Insektregistrering, c/o Bjørn A. Sagvolden, 3626 Rollag (tlf. 32 74 66 37)

NEF avd. Oslo & Akershus, c/o Insektavd., Naturhist. mus., Pb.1172 Blindern, 0318 Oslo

Østfold entomologiske forening, c/o Thor Jan Olsen, Postboks 1062 Valaskjold, 1701 Sarpsborg

Distributør

Salg av trykksaker og annet materiell fra NEF: Insektavdelingen, Naturhistorisk museum, Pb. 1172 Blindern, 0318 Oslo [Besøksadresse: Sarsgate 1, 0562 Oslo] (tlf. 22 85 17 05); e-mail: leif.aarvik@nhm.uio.no.

DISTRIBUERT AV POSTEN NORGE

NORGE P.P. PORTO BETALT

Returadresse:
Norsk entomologisk forening
Postboks 386, 4002 Slangerup

ONEMED

OneMed AS
Skårersletta 55
Postboks 413, 1471 Lørenskog
Telefon 67922700, Telefaks 67922701
www.onemed.no - post.no@onemed.com

Leica
MICROSYSTEMS